

Pomologische reisgids voor Nederland

Deze reisgids is het tweede deel van jubileumboek van de Noordelijke Pomologische
Vereniging en opgesteld door Jan Veel

Inhoudsopgave

Collectieboomgaarden en pomologische verenigingen	29
Buitenplaatsen met boomgaarden	36
Fruitmuren	40
Het ontstaan van fruitmuren	53
Bijzondere fruitmuren in Nederland	54
Rechte fruitmuren die te bezichtigen	54
Enkele bijzondere boomgaarden	63
Agrarische musea met aandacht voor de fruitteelt van vroeger	66
Museumboerderijen met boomgaarden	71
Buurtboomgaarden	75

Collectieboomgaarden en pomologische verenigingen

Oude fruitrassen behoren tot ons nationaal bio-cultureel erfgoed. Het zijn vooral de vele historische appel-, peren- en pruimenrassen die uit de beroepsteelt verdwenen zijn, maar in het verleden in ons land geteeld zijn. Oude fruitrassen kunnen als levend materiaal alleen behouden blijven door ze als bomen in collectieboomgaarden op te nemen. Van die bomen kan dan enthout genomen worden, waarmee, door het regelmatig opkweken van jonge bomen, de toekomst van die fruitrassen verzekerd is. Een collectieboomgaard moet daarom entmateriaal beschikbaar stellen voor de verspreiding en handhaving van de betreffende rassen. Zo'n boomgaard kan daarom het beste beheerd worden door een publiekrechtelijk orgaan, bijvoorbeeld een stichting, zodat de continuïteit verzekerd is.

De NPV heeft de grootste collectie fruitrassen op hoogstambomen van Nederland verzameld: de Fruithof in Frederiksoord. Hoogstambomen

hebben het voordeel dat de bomen oud kunnen worden, wat bijdraagt tot het voortbestaan van de rassen. Bovendien is een grote hoogstambomgaard voor bezoekers aantrekkelijk. Maar naast de NPV hebben ook andere organisaties het initiatief genomen tot de aanleg van collectieboomgaarden. Zij hebben collecties van fruitrassen op laagstambomen en in struikvorm aangelegd. Deze boomvormen worden echter minder oud.

Hieronder volgt een overzicht. De vele boomgaarden van particulieren met fruitcollecties laten we buiten beschouwing, omdat een inventarisatie te uitgebreid zou zijn en ook omdat niet elke particulier bezoek wenst.

Het is aan te raden de websites van genoemde collectieboomgaarden te raadplegen voor actuele informatie, zoals openingsdata en entreprijzen.

Boomgaard Fruithof Frederiksoord 2014.

Centrum voor Genetische Bronnen Nederland

Het CGN richt zich op conservering en gebruik van groentegewassen, zeldzame landbouw-huisdierrassen en inlandse bomen en struiken. Een van de onderzoeksterreinen is de appel. Op deze site staat een overzicht van de appelcollecties in Nederland die bekend zijn bij het CGN: www.appelcollecties.nl/collections.asp.

De Fruithof te Frederiksoord (Fr)

Oude fruitrassen, verzameld en gekweekt door leden van de Noordelijke Pomologische Vereniging, zijn ondergebracht in de collectieboomgaard De Fruithof te Frederiksoord. Op een ongeveer 8 hectare groot terrein is sinds 1995 een grote collectieboomgaard met ruim 800 hoogstambomen van oude fruitrassen aangelegd. Gekozen is voor een park in de vorm van een grote boomgaard met hoogstamfruitbomen rondom een ovale weide. Langs één van de paden staan aan beide zijden oude hagen van leipen. Op het terrein staat een druivenkas naar voorbeeld van de Westlandse dubbele kniekas en een grote kas, die geschikt is voor evenementen en tentoonstellingen. De meeste bomen zijn inmiddels volgroeid. Deze bijzondere fruittuin wordt geëxploiteerd door de Stichting Fruithof Frederiksoord.

Rondleidingen: tijdens de Lentefair ieder jaar in mei en tijdens de fruittentoonstelling Souvenirs van Eeuwen die 1 x in de 2 jaar georganiseerd wordt in de maand oktober, altijd in een even jaar. Op verzoek kan op woensdag een rondleiding gegeven worden, aanmelding hiervoor gaat via de website www.fruithof-frederiksoord.nl.

**Majoor van Swietenlaan 1b
8382 CE Frederiksoord**

POMologische Vereniging Noord-Holland (NH)

De POMologische Vereniging Noord-Holland zet zich in voor het behoud van fruitrassen in grote verscheidenheid, in het bijzonder in de vorm van hoogstamfruitbomen als bijdrage aan het behoud van het typisch Noord-Hollandse landschap. De vereniging is inmiddels ruim 15 jaar actief en wordt gesteund door zo'n 800 leden. Een belangrijke activiteit is ook het onderhoud van de collectieboomgaarden in Egmond en Middenbeemster. De vereniging stimuleert het behoud van hoogstamfruitbomen in Noord-Holland door middel van diverse activiteiten zoals cursussen en rassententoonstellingen, waarop een keur aan fruit van Noord-Hollandse fruitbomen wordt gepresenteerd, waarbij aangeboden fruit kan worden gedetermineerd. De vereniging geeft een eenvoudig kwartaalblad uit.

**Secretariaat: Oosterweg M 3
1482 AH Purmer
Tel. 06 8123 8094.
E-mail: secretariaat@hoogstamfruitnh.com**

Collectieboomgaard De Fruithof,
Frederiksoord, Beurré Hardy.

Collectietuin POM Noord-Holland, Midden-Beemster (NH)

De collectieboomgaard die eind 2003 is ingericht, bevat ongeveer 300 verschillende appel- en perenrassen, die voornamelijk in de provincie Noord-Holland geteeld werden. Sommigen hebben streeknamen: Sistermijn, de verbastering van St Germain, Janbaas, Dirkjespeer, Kruidenierspeer enz. Ook zit er de Pannekoeckenpeer tussen. Dit is eigenlijk de Zomerrietpeer. Het criterium was dat de rassen minimaal 50 jaar oud moeten zijn. Een gedeelte staat op hoogstam van 1,80 m, een ander gedeelte op halfstam. Er is nog een derde gedeelte op laagstam met spilbomen. De boomgaard heeft 2 groeijsaren achter de rug. Alle bomen hebben een zeer duidelijke naamplaat. De boomgaard ligt net ten zuiden van Midden-beemster.

Te bezoeken op open dagen.

Informatie: Jan Bier: 0299-681350

**Volgerweg 26, hoek Middenweg
Middenbeemster**

Collectietuin POM Noord-Holland, Abdij Egmond (NH)

Op het historische terrein van de abdij van Egmond heeft POM-Noord-Holland kort na haar oprichting een collectieboomgaard mogen aanleggen. De abdij heeft een mooie oude tuin, waar vanouds fruit werd geteeld. In deze boomgaard is gekozen voor de aanplant van laagstammen op zwakke onderstam (M9) zodat op een beperkte ruimte een grote verzameling oude fruitrassen aangeplant kon worden. De collectietuin ligt achter de abdijwinkel en is te bezichtigen tijdens de openingstijden van deze winkel.

**Vennewatersweg 27
1935 AR Egmond-Binnen**

Museum en Museumtuin 't Olde Ras (Gld)

De stichting Behoud en Bevordering Fruitcultuur verzamelt oude, bijzondere en nieuwe fruitrassen en plant die aan in haar museumtuin 't Olde Ras. Ruim 1000 verschillende fruitrassen zijn vertegenwoordigd in alle soorten fruit die in Nederland in de buitenlucht gedijen. Verder organiseert de stichting diverse activiteiten om de fruitteelt te stimuleren met het accent daarbij op de oude fruitrassen. Het museum bevat tevens vele oude fruitteeltgereedschappen. Ook bomenverkoop van oude rassen en fruitshows. De uitgave van het kwartaalblad Fructus is sinds 2013 gestaakt.

Openingstijden: wo en do 9.00-11.30uur / groepen vanaf 10 personen op afspraak uitgebreide rondleiding.

Parallelweg Den Helder 1

Doesburg

Postbus 83, 6980 AB Doesburg

Tel. 0651268802

Oude moerbe bij NH kerk, Dokkum.

Fruitteeltmuseum te Kapelle (Zl)

In een voormalig gebouw van de lagere landbouwschool te Kapelle, het centrum van de fruitteelt op Zuid-Beveland, is het Zeeuws fruitteeltmuseum gevestigd. Het museum is een ontdekkingsreis door de geschiedenis van fruit en fruitteelt. Luiken, kijkkasten, authentic gereedschap en een werkende veilingklok maken het museum tot een beleving voor jong en oud. In de museumtuin groeien 170 verschillende fruitbomen, vooral oude appel- en perenrassen. In het gebouw zijn een museumwinkel en een museumcafé. Het museum geeft een mededelingenblad uit.

Annie M.G.Schmidtsingel 1
4421 TA Kapelle
Tel. 0113-344904

Ingang Fruitteeltmuseum Kapelle.

Betuws Fruitteelt Museum (Gld)

Particulier museum, onderdeel van recreatiepark Vergarde. Ruim een eeuw geschiedenis van de fruitteelt kunt u bekijken in het Betuws fruitteeltmuseum. U waant zich terug in de tijd van de vroegere fruittelers. U treft realistische taferelen (met geluid) aan van een fruittelersfamilie anno 1910 en een veiling uit de jaren vijftig. Verder zijn er specifieke attributen van de fruitteelt te zien, zoals spuiten, snoeigereedschap en controleattributen.

Openingstijden: van de paasvakantie tot 1 oktober geopend voor groepen groter dan 20 personen, op afspraak / arrangementen mogelijk.
Info: www.devergarde.nl.

Erichemseweg 84
4117 GL Erichem
Tel. 0344-572017
E-mail: info@devergarde.nl

Pomologisch Genootschap Limburg PGL (Lb)

Het Pomologisch Genootschap Limburg (PGL) is een genootschap dat zich inzet voor het behouden, bevorderen en uitdragen van de kennis over oude (hoogstam)fruitrassen en de Limburgse fruitcultuur. Het PGL is op vele manieren actief. Er worden ent- en snoeicursussen georganiseerd, regelmatig excursies gehouden en voorlichting gegeven aan het publiek bij tal van culturele evenementen. Daarnaast zijn er verschillende werkgroepen die zich toelagen op fruitverwerking. Zo is er een werkgroep gastronomie en fruit- en sapverwerking. Het genootschap telt 250 leden. Het genootschap beheert zelf geen boomgaarden, maar stimuleert de aanplant ervan in Limburg. Het Pomologisch Genootschap Limburg geeft vier keer per jaar een nieuwsbrief uit onder de naam 't Klumpke. Het blad is vernoemd naar de typisch Limburgse appels: het Gronsvelder en Eijsden Klumpke.

Pomologisch Genootschap Limburg
Steenstraat 13
6141 AS Limbricht
E-mail: secretariaat@pgl.nl

Fruitpluktuin Haaksbergen (Ov)

De site van de fruitpluktuin bevat alle informatie over de Fruitpluktuin in Haaksbergen met informatie over de te plukken biologisch geteelde fruitsoorten, voorzien van vele foto's over de activiteiten in boomgaarden te Haaksbergen. Tevens kan men er informatie vinden over onderhoud en verzorging van de hoogstamfruitbomen.

www.fruitpluktuin.nl/fruit/

Nationaal Fruitpark Ochten (Gld)

Het fruitpark is een particulier initiatief van Floor Peters. Op een terrein van ca. 4,5 hectare is een park aangelegd met diverse boomgaarden. Nu staan er al ongeveer 250 fruitrassen op hoogstam. In en bij het park vinden regelmatig cursussen, workshops en bijeenkomsten plaats die in het teken staan van het nationaal en regionaal product waarbij natuurlijk het fruit en de fruitcultuur centraal staan. Het doel is om op een recreatieve manier informatie rondom fruit over te brengen, door middel van een vrij toegankelijk 'fruitpark', dat zowel rassen, teeltmethoden, toepassing, verwerking, enz. permanent tentoonstelt. Door honderden verschillende oude, maar ook nieuwe, fruitrassen te beheren en te promoten, probeert de Stichting Nationaal Fruitpark Ochten een stukje Betuws erfgoed te behouden. Dit door de verschillende technieken en teeltwijzen te demonstreren.

Toegang gratis.

**Bonegraafseweg 59
4051 CG Ochten
Tel. 0344-607785
info@fruitpark.nl**

Stichting FYF, Fruit yn Fryslân (Fr)

In 2004 werd de 'Stichting Fruit yn Fryslân' opgericht. Nog aanwezige fruitbomen zijn geïnventariseerd. Bekeken is welke soorten en rassen traditioneel in Fryslân thuishoren. Vervolgens heeft de stichting jonge bomen van bedreigde rassen laten openen en op locaties aan laten planten. De stichting werkt met vrijwilligers en verzorgt ook entcursussen.

Stichting Fruit yn Fryslân

Boelstraweg 3

8487 KS Nijelamer

Stichting Schone Fruitteelt (Gld)

Bevorderen van schone fruitteelt. Dat wil zeggen een bedrijfsvoering die in harmonie is met milieu, natuur en landschap en daarmee ook met de consument.

Elzenkamp 18

6652 DH Druten

Nationaal Fruitpark Ochten.

Dikste perenboom van Frankrijk:
Chateau de Vardes bij Vardes
(omtrek 6,20 m).

Oudste perenboom van
Nederland: Heilig Geesthofje
te Den Haag (1647).

Dikste perenboom van Duitsland in Klein
Villars bij Pforzheim (omtrek 5,40 m).

Stichting IJsselboomgaarden (Ov)

De stichting IJsselboomgaarden is op 9 november 2007 opgericht en is gevestigd te Deventer. Het doel van de stichting is het duurzaam behouden van hoogstamfruitboomgaarden in de IJsselstreek, door eigenaren en beheerders met raad en daad te ondersteunen en verder alles te ondernemen om het behoud te bevorderen. Ook ondersteunt ze de verwerking en afzet van het fruit. Ze vormt graag de verbindende schakel tussen alle boomgaardeigenaren in de IJsselstreek.

Zie website www.ijsselboomgaarden.nl.

Stichting Fruittuinen Zuid-Kennemerland (NH)

Fruittuinen Zuid-Kennemerland is een werkgroep die het onderhoud van fruitbomen stimuleert. De stichting verspreidt informatie over fruitboomonderhoud en organiseert snoeidagen voor vrijwilligers die het leuk vinden om op geselecteerde buitenplaatsen in Zuid-Kennemerland fruitbomen te snoeien.

Rijnegomlaan 42
2111 XP Aerdenhout
fruitytuinenzk@gmail.com

Landschapsbeheer Nederland

Het Samenwerkingsverband Landschapsbeheer Nederland bestaat uit twaalf zelfstandige provinciale organisaties Landschapsbeheer met een landelijk bureau in De Bilt. Met meer dan 250 betaalde medewerkers en 66.000 enthousiaste vrijwilligers werken zij met kennis van zaken aan beheer en ontwikkeling van ons waardevolle landschap dat overal in Nederland te vinden is. De activiteiten richten zich op 35 veel voorkomende landschapselementen, waaronder de hoogstamboomgaard. Men wil dit doen op een wijze die ze in stand houdt en recht doet aan hun historische waarde. In Brabant en Limburg zijn er twee andere organisaties aangesloten: Coördinatiepunt landschapsbeheer Brabants Landschap en het IKL Limburg.

<http://www.landschapsbeheer.nl>

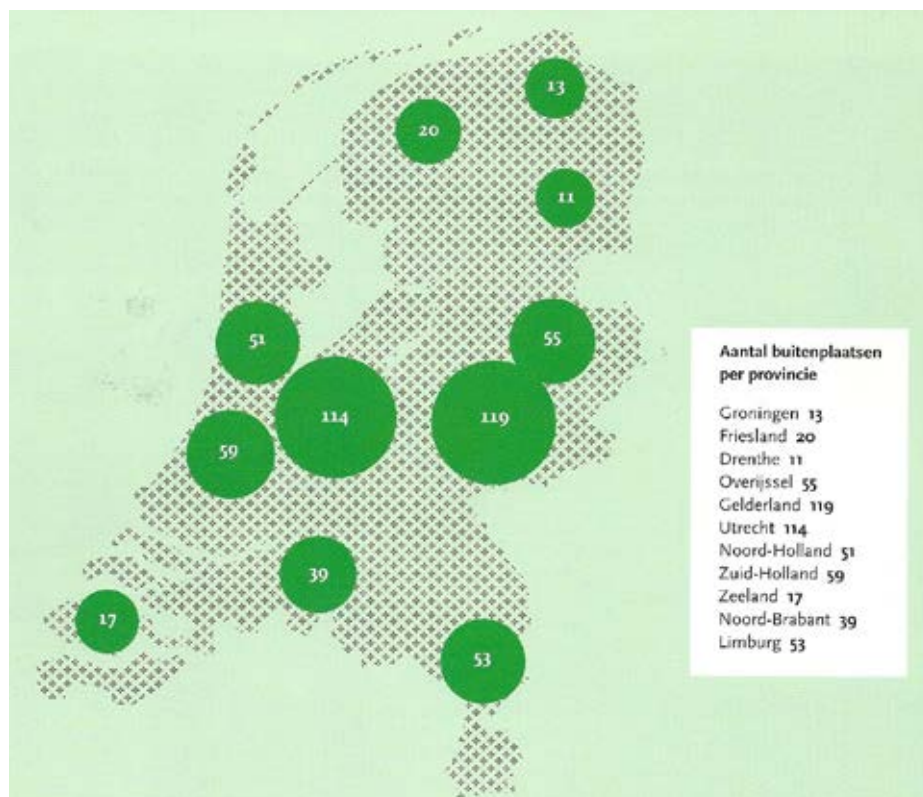
Fruit en bomen op historische buitenplaatsen

Wat is een buitenplaats?

Nederland kent rond de 1.300 rijksbeschermd groene monumenten, waarvan 600 buitenplaatsen. De meeste, ongeveer 550, zijn wettelijk beschermd als historische buitenplaats. In het noorden, oosten en zuiden van Nederland gaan ze vaak terug op adellijke behuizingen. In het westen en het midden van het land zijn het de buitenverblijven van patriciërs en rijke kooplieden.

De ruim 600 overgebleven buitenplaatsen vormen nog maar een klein deel van de ruim 6.000 die er ooit zijn geweest. Honderden buitenplaatsen zijn in de 17e en 18e eeuw in ons

land gebouwd. Vele zijn gevallen onder de slopershamer. Buitenplaatsopkoper en -sloper Frederik Kaal speelde hier eind 18e eeuw een belangrijke rol bij. De term 'kaalslag' is terug te voeren op zijn werkzaamheden. Deze Amsterdamse boekverkoper kreeg de naam een nietsontziende sloper te zijn die de term 'kaalslag' daadwerkelijk inhoud gaf. In feite heeft hij 'slechts' 10 buitenplaatsen gesloopt en wellicht 7 tuinen in een periode van 15 jaar (1775-1790). Toch is hij de enige bekende speculant die dit op grote schaal deed en in zijn eentje meer sloopte dan vele anderen bij elkaar.

Buitenplaats en landgoed?

Het is niet altijd even duidelijk hoe de termen buitenplaats, landgoed, kasteel, havezate, borg, stins, ridderhofstad, landhuis en buitenhuis zich tot elkaar verhouden. In recente publicaties geldt de term buitenplaats als overkoepelend begrip. De nog bestaande Nederlandse kastelen, borgen, stinzen en havezaten worden tegenwoordig daarom onder de buitenplaatsen gerekend.

Het begrip buitenplaats kent een wettelijke verankering in het Besluit Rijkssubsidiëring Historische Buitenplaatsen 1988. Daarin wordt de (historische) buitenplaats gedefinieerd als een ruimtelijk geheel, dat met name wordt gevormd door een, eventueel thans verdwenen, in oorsprong versterkt huis, kasteel, buitenhuis of landhuis, met bijgebouwen, omgeven door tuinen en/of park met één of meer van de volgende onderdelen, zoals grachten, waterpartijen, lanen, boomgroepen, parkbossen, (sier)weiden, moestuinen, ornamenten. De samenstellende onderdelen van dit ensemble zijn door opzet of ontwerp van tuin en park en het (utiliteitair) gebruik historisch en architectonisch met elkaar verbonden en vormen zo een compositorische eenheid.

Korter gezegd is een buitenplaats een monumentaal huis dat samen met eventuele bijgebouwen één geheel vormt met de omringende tuinen of parkaanleg. Dit monumentale huis kan dus zowel een kasteel als een buitenhuis of een landhuis zijn.

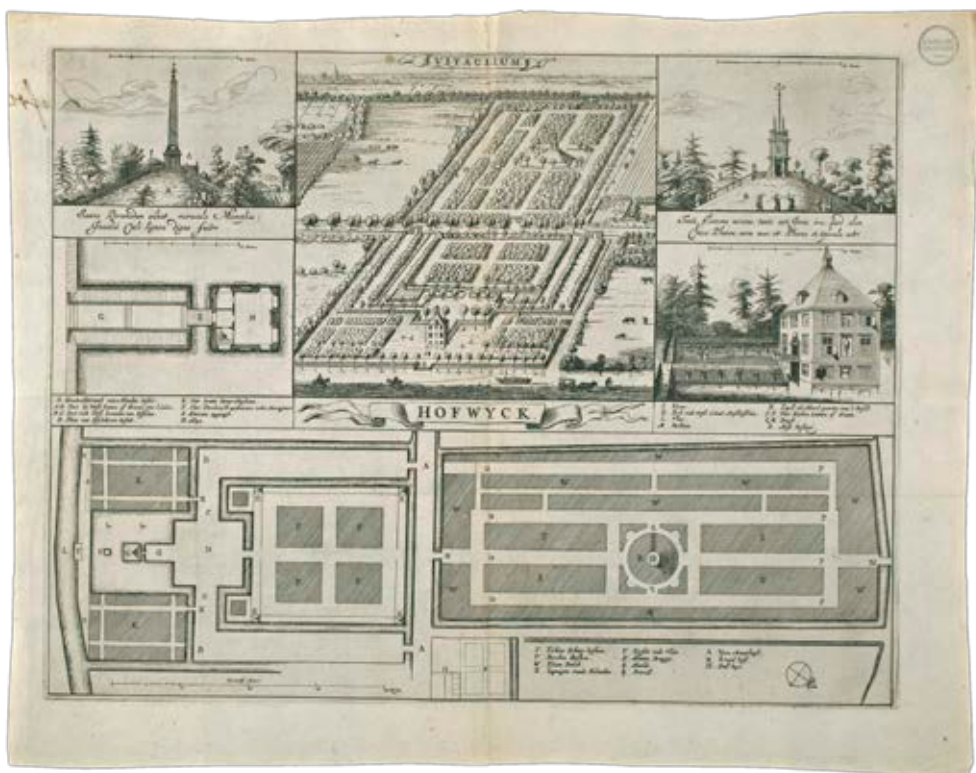
Landgoed is een breder begrip dan buitenplaats. Dit is een grote bezitting op het platteland, waar landerijen, bossen, pachters, landbouw en veeteelt onderdelen van zijn en die (vroeger) het landgoed in de exploitatie minstens kostendekkend moesten maken. Een buitenplaats kan deel uitmaken van een landgoed maar er zijn ook buitenplaatsen zonder landerijen en er zijn landgoederen zonder huis of park. Er zijn dan ook veel meer landgoede-

ren dan historische buitenplaatsen, waaronder de nieuwe landgoederen die tegenwoordig met subsidie worden aangelegd. Omdat er nog veel landgoederen in aanleg zijn en nog niet gedocumenteerd zijn, worden ze hier buiten beschouwing gelaten.

Fruitteelt op buitenplaatsen

Op een buitenplaats waren park en tuinen vaak belangrijker dan het huis zelf. En fruit was een onmisbaar onderdeel van de tuinen. Naast siertuinen met borders waren er moestuinen, compleet met kassen, broeibakken, boomgaard en soms een orangerie en een tuinmuur met leifruit. De moestuin was vaak een siermoestuin met een combinatie van snijbloeimen, moestuin en fruit.

De fruitteelt op de buitenplaats diende vooral voor het eigen gebruik. Op de oude buitenplaats gebeurde het beheer door een tuinbaas met zijn tuinlieden en knechten. De tuinbaas kon zich onderscheiden door het telen van meer verfijnde groente en fruit. Het fruit was rijker van smaak. Door gebruik van zg. naantjesbomen (kleine vormbomen op zwakke onderstam) en leibomen was het fruit ook een lust voor het oog. Veel aandacht werd besteed aan de snoei van fruitbomen, vooral door het creëren van leivormen. Gerichte snoei had het verkrijgen van een goede opbrengst tot doel, maar diende ook om de bomen klein en hanterbaar te houden. De fruitteelt was erop gericht om vruchten te krijgen van de beste kwaliteit. Men plantte een grote verscheidenheid aan rassen, zodat er een grote variatie aan

smaken was en er elk seizoen fruit op tafel van de eigenaar kon worden gezet. Niet de kwantiteit maar de kwaliteit stond voorop.

Het gekweekte fruit bestond uit verfijnde rassen. De schrijvers van oude pomologische handboeken, zoals Knoop, Van Noort en Berghuis richtten zich vooral op landgoedeigenaren en rijke burgers en behandelden daarom vooral de betere fruitrassen. Zoete appels, moesappels en stoofperen waren volksvoedsel en kregen in de oude literatuur weinig aandacht.

Als de buitenplaats een onderdeel was van een landgoed, waren er vaak afzonderlijke hoogstamboomgaarden met grovere fruitsoorten. De opbrengst daarvan werd verkocht en diende de economische exploitatie van het landgoed. Dergelijke productieboomgaarden ontbraken gewoonlijk bij de buitenplaatsen in het westen en midden van het land.

De boomgaard bij de landgoederen en buitenplaatsen was meestal volgens een bepaald patroon aangelegd. Door geleidelijke vervanging van oude of dode bomen kon in de loop van de jaren van het patroon afgeweken worden, maar

Ontwerp van Hofwijck, Voorburg. Constantijn Huygens liet zich bij het ontwerpen van Hofwijck inspireren door de opvattingen van Vitruvius. Volgens deze Romeinse architect zou een gebouw de verhoudingen van het menselijk lichaam moeten weerspiegelen. Zo kon een ideale harmonie worden bereikt. In het geval van Hofwijck zijn niet alleen de verhoudingen, maar ook het lichaam zelf, in de plattegrond verwerkt. Het huis (links onderaan) is het hoofd en de symmetrische lanen zijn de schouders, armen en benen. Achter het huis liggen 4 gereconstrueerde boomgaarden.

in grote lijnen bleef dit herkenbaar. De typische boomgaard had een rand van peren, een middengedeelte van appels en soms wat kersen en aan de zuidkant stonden kleinere bomen zoals pruimen. Notenbomen stonden vaak apart, als onderdeel van de parkaanleg of bij boerderijen op het landgoed.

De kosten van het in stand houden van een buitenplaats en landgoed zijn tegenwoordig erg hoog. De helft van de buitenplaatsen is particulier bezit. Een kwart van de uitgaven gaan naar het in stand houden van het rood (gebouwen) en driekwart naar het groen (tuinen en

park). De inkomsten van agrarische activiteiten op landgoederen zijn veel minder. Het fruit uit de boomgaarden brengt weinig op, terwijl de arbeidskosten om ze te onderhouden relatief hoog zijn. Er is daarom weinig noodzaak om ze te handhaven of te vernieuwen. Begrijpelijk dat veel boomgaarden bij buitenplaatsen en op landgoederen verdwenen.

Bestaande boomgaarden bij buitenplaatsen en op landgoederen

Gelderland kent de meeste buitenplaatsen: 119, Utrecht 114, Overijssel 59 en Zuid-Holland 53. De andere provincies enkele tientallen of min-

der. Van de ongeveer 500 buitenplaatsen die rondom Amsterdam hebben gestaan, met name aan de Utrechtse Vecht, in Kennemerland en in het Gooi, zijn er slechts enkele tientallen over.

Literatuur

Jaarboek Monumentenzorg 1998 Buitenplaatsen. Waanders Zwolle. Rijksdienst voor monumentenzorg. Zeist.

Jan Veel

Te bezichtigen historische buitenplaatsen met boomgaarden

Een boomgaard bij een buitenplaats, kasteel, borg, havezate, state of stins was vroeger een onderdeel van de park- of tuinaanleg. Veel boomgaarden zijn in de loop van de tijd verdwenen. Een aantal is bewaard en soms zelfs nog op de oorspronkelijke plek aanwezig. Andere zijn opnieuw aangelegd of gereconstrueerd. De boomgaarden zijn vaak waardevolle collectieboomgaarden, omdat ze een gevarieerde en bijzondere samenstelling van oude fruitrassen kennen.

Toegang

Hieronder een inventarisatie van buitenplaatsen die toegankelijk zijn voor het publiek. De vermelde toegang geldt het park of landgoed en niet altijd de tuin om het huis. De boomgaard kan zowel in het park als in de tuin bij het huis

liggen. In het laatste geval kan deze soms niet toegankelijk zijn. Buitenplaatsen in particulier bezit, die gewoonlijk niet te bezichtigen zijn, kunnen op een open monumentendag of een open tuindag incidenteel opengesteld zijn. Deze zijn niet in het overzicht opgenomen.

In het overzicht zijn ook buitenplaatsen opgenomen die tot voor kort niet toegankelijk waren, maar recent zijn opengesteld op grond van aanmelding als NSW-landgoed. Of deze openstelling al gerealiseerd is, is niet nagegaan.

Het is verstandig de website (indien aanwezig) van een buitenplaats te raadplegen over data van openstelling en bezoekvoorwaarden. Soms is een toegangskaart of donateursbewijs nodig.

Boomgaard Verhildersum, Leens (Gr).

Groningen

Allersmaborg

Allersmaweg 64, 9891 TD Ezinge
www.rug.nl/allersmaborg/index
Verwilderd boomgaardrestant aan de overzijde van de parkeerplaats.

Vrij toegang.

Borg Nienoord

Nienoord 1, 9357 AC Leek
www.museumnienoord.nl
Grote jonge boomgaard ten noorden de borg aan de laan naar Midwolde.
Onderdeel van nog aan te leggen natuureducatiepad.

Borg Verhildersum

Wierde 40, 9965 TB Leens
www.verhildersum.nl
Grote volgroeide collectieboomgaard ten oosten van het borgterrein.

Museum. Boomgaard vrij toegang.

Ennemaborg

Hoofdweg 100, 9681 AJ Scheemda
Boomgaard en notenboomgaard.
Oude leibomen tegen het schathuis.

Park vrij toegang.

Ewsum

Oosterburen 1, 9990 AA Middelstum
www.ewsum.info
Jonge boomgaard, nieuwe fruitmuur met druivenkas.

Park vrij toegang.

Fraeylemaborg

Hoofdweg 30-32, 9621 AL Slochteren
www.fraeylemaborg.nl
Jonge boomgaard. Fruitmuur met kas en leifruit.

Museum. Park vrij toegang.

Hamsterborg

Sietse Veldstraweg 25, 9833 TA Den Ham
www.piloersema.nl
Jonge boomgaard rechts van de borg.
Restaurant.

Boomgaard vrij toegang.

Huis Breede

Breede 1, 9989 TA Breede (bij Warffum)
Oude boomgaard in recreatiegebied.

Park vrij toegang.

Menkemaborg

Menkemaweg 2-4, 9981 CV Uithuizen
www.menkemaborg.nl
Oude boomgaard met perenberceau. Tuinmuur met druivenkas en leifruit.

Wandelkaart voor de tuinen.

Rensumaborg

Rensumalaan 3, 9962 BH Uithuizermeeden
Grote jonge boomgaard met oude fruitrassen.
Landgoed vrij toegankelijk.

Steenhuis

't Pad 15, 9365 TA Niebert
Jonge boomgaard achter het huis.

Boomgaard vrije toegang.

Menkemaborg, Uithuizen (Gr), perenberceau.

Friesland

Dekemastate

Dekemawei 5, 9057 LC Jelsum
www.dekemastate.nl
Jonge boomgaard met tuinmuur met leifruit.
Museum. Entree tegen betaling.

Epemastate

Epemawei 8, 8633 KS Ysbrechtum
www.epemastate.nl
Jonge boomgaard. Mistletoe in de fruitbomen.
Unieke houten fruitschutting tegen oude schuur.
Park vrij toegang.

Harsta-state

Harstawei 25, 9173 GA Hogebeintum
Grote oude boomgaard op voorterrein, waarop boerderij van de state.
B&B in boerderij.
Terrein na melding toegankelijk.

Lycklemahuis (gemeentehuis)

Hoofdstraat 80, 9244 CR Beetsterzwaag
Jonge boomgaard achter gemeentehuis.
Park vrij toegang.

Martenastate

Swarte Singel 1, 9056 PN Cornjum (bij Leeuwarden)
Kleine boomgaard (zes pruimen en drie abrikozen) wordt aangelegd.
Vrij toegang.

Oranjestein

Van Limburg Stirumweg 2, 8453 JE Oranjewoud
Oude boomgaard. Oranjerie.
Park op zondagmiddagen in augustus en september open.
Wandelkaartje nodig.

Poptastate

Slotleane 1, 9034 HM Marssum
Overtuin met oude boomgaard.
Overtuin in juli en augustus deels vrij toegang.

Slotplaats

Foarwurker Wei 3, 9243 JZ Bakkeveen
www.natuurmonumenten.nl
Jonge boomgaard met zeer oude fruitrassen.
Theeschenkerij.
Tuinen en park vrij toegang.

Drenthe

De Buitenplaats

Hoofdweg 76, 9761 EK Eelde
Jonge boomgaard en perenberceau naast het restaurant.
Museum.

De Havixhorst

Schiphorsterweg 34-36, 7966 AC De Schiphorst
www.dehavixhorst.nl
Boomgaard in tuin beeldenexpositie.
Hotel-restaurant. Park vrij toegang.

Landgoed de Klencke

Klenkerweg 12, 7861 TG Oosterhesselen
Boomgaard bij de boerderij tegenover de ingang van het huis.
Landgoed vrij toegang.

Lemferdinge

Lemferdingelaan 2, 9765 AR Paterswolde
Oude boomgaard naast het huis.
Landgoed vrij toegankelijk.

Mensinghe

Mensingheweg 3, 9301 KA Roden
www.mensinghe.nl
Jonge boomgaard rechts van de gebouwen.
Vrij toegang.

De Colckhof

Colckhof 6, Laag-Zuthem
www.natuurmonumenten.nl
Boomgaarden.

Landgoed vrij toegang.
Tuinen deels toegankelijk.

De Horte

Poppenallee 39, 7722 KW Dalfsen
www.landschapoverijssel.nl
Kleine boomgaard achter het huis.

Landgoed vrij toegang.

Domein Hof te Dieren

Arnhemmerstraatweg 10-16, 6953 AX Dieren
www.hoftedieren.nl
Moestuin en grote ommuurde wijngaard.
Diverse open dagen en landgoedmarkten.

Nijenhuis

Nijenhuiserlaan 11, 7478 Diepenheim
www.nijenhuiswesterflier.nl
Jonge boomgaard. Dubbellandgoed met
Westerflier.

Rondleidingen in tuinen tegen betaling,
zie website.

Oldenhof

Oppen Swolle 7, 8325 PE Vollenhove
Grote oude boomgaarden.

Landgoed vrij toegang.
Boomgaard en tuinen.
Groepsentree.

Saterslo

Saasveld
Restant van oude boomgaard naast de RK kerk
van Saasveld. Vrij toegang.

Schellerbergpark

Schellerbergweg 18, 8017 BN Zwolle
Boomgaard. Entreekaartje nodig.

Singraven

Kasteellaan 1, 7591 PT Denekamp
www.singraven.nl
Jonge boomgaard. Museum. Park vrij toegang.

Twickel

Twickelerlaan 1, 7495 VG Deldeneresch
www.twickel.nl
Boomgaard. Leifruit langs de muren van de
moestuin. Grote monumentale oranje-
rie. Museum. Tuinen en oranje-
rie tegen betaling.
Tuin 's middags op weekdagen geopend.

Warmelo

Stedeke 11, 7478 RV Diepenheim
www.kasteelwarmelo.nl
Boomgaard.
Tuinen tegen betaling toegankelijk.

Westerflier

Deventerdijk 10, 7478 RR Diepenheim
www.nijenhuiswesterflier.nl
Dubbellandgoed met Nijenhuis te Diepenheim.
Boomgaard.
Rondleidingen in tuinen tegen
betaling, zie website.

Twickel, Deldeneresch (Ov), oranje-
rie.

Huis Bingerden

Bingerdensedweg 21, 6986 CE Angerlo

www.bingerden.com

Boomgaard. Oranjerie.

Fruitmuren met leifruit.

Te bezoeken op de Internationale
kwekerijdagen in juni.

De Vanenburg

Vanenburgerallee 11, 3882 RH Putten

www.vanenburg.nl

Boomgaard.

Hotel-restaurant.

De Vollenhof

Zuiderzeestraatweg 417, 8091 PA Wezep

www.vollenhof.nl

Boomgaard bij de oude boerderij, behorende bij
het huis (nu zorgboerderij en B&B).

Park vrij toegang.

De Wiersse

Wiersserallee 9, 7251 LH Vorden

www.dewiersse.nl

Boomgaard.

Rondleidingen op donderdag en zaterdag.

Heerlijkheid Mariënwaerd

't Klooster 5, 4153 RR Beesd

www.marienwaerdt.nl

4 ha grote boomgaard en unieke monumentale
walnotenlaan.

Landgoed vrij toegang.

Huis te Brakel

Dwarssteeg 2, 5306 BC Brakel

www.huisbrakel.nl

Boomgaarden.

Ommuurde moestuin met o.a. kiwi's.

Congrescentrum. Landgoed en moestuin.

Moestuin op afspraak te bezoeken.

Enkel zondags open.

Huis te Hemmen

Veldstraat, 6672 MD Hemmen

www.kasteeltuinhemmen.nl

Oude boomgaarden en op het landgoed zijn 600
jonge hoogstamfruitbomen geplant.

Aan de Belenhamsestraat 6 een voormalig
fruitpakhuis.

Landgoed vrij toegang.

Vanaf parkeerplaats de laan in,

bij het bruggetje oude

hoogstamboomgaard

en een nieuwe boomgaard.

Huis De Velhorst

Velhorst 5, 7251 RW Lochem

www.natuurmonumenten.nl

Boomgaard.

Tuin en boomgaard elke donderdag geopend.

Huis Verwolde

Jonker Emilelaan 4, 7245 TL Laren

Boomgaarden.

Tuin en boomgaard elke donderdag geopend.

Kasteel Cannenburch

Maarten van Rossumplein 4, 8171 EB Vaassen

Boomgaard.

Museum. Park altijd open.

In het najaar fruitplukken

tegen betaling.

Kasteel Doorwerth

Fonteinallee 2, 6855 ND Doorwerth

Naast het kasteel een originele Betuwse
hoogstamboomgaard.

Museum. Volg oprijlaan.

Kasteel Doorwerth met boomgaard (Gld).

Kasteel Hackfort

Baakseweg 8, 7251 RH Vorden
www.natuurmonumenten.nl
 Jonge boomgaard naast de moestuin op de oorspronkelijke plaats.

Park vrij toegang.
 Woensdags geven vrijwilligers toelichting over de tuinen.

Kasteel het Oude Loo

Koninklijk park 17, 7315 JA Apeldoorn
www.paleishetloo.nl
 Boomgaard ten noorden van het kasteel Het Oude Loo in het park.
 Leifruitmuren in paleispark.

Museum. Dinsdag t/m zondag.
 Wandelroute naar kasteel Oude Loo.

Kasteel Middachten

Middachten 3, 6994 JC De Steeg
www.middachten.nl
 Boomgaard. Fruitmuur met leifruit.

Museum. Entree.

Kasteel Rosendaal

Rosendaal 1, 6891 DA Rozendaal
 Boomgaard. Oranjerie.

Museum.

Kasteel Slagenburg

Kasteellaan 6, 7004 JK Doetinchem
www.kasteelslagenburg.nl
 Oude en herstelde boomgaard.
 Oude slingermuur.

Conferentieoord. Park vrij toegang.

Kasteel Staverden

Staverdenseweg 283, 3852 NV Ermelo
 Boomgaarden. Oranjerie.

Landgoed vrij toegang.
 Brasserie in het kasteel.

Landgoed Huis Sevenaer

Markt 25, 6901 AH Zevenaar
www.deelhoven.nl
 Oude boomgaarden op Deelhoven (moestuin van het landgoed).

Landgoedwinkel vrijdag en zaterdagmorgen geopend.

Landgoed Waardenburg en Neerijnen**Landgoed tussen de kastelen Waardenburg en Neerijnen met veel boomgaarden.**

Jonge boomgaard bij Waardenburg. Landgoed toegang via UIT-spanning het Stroomhuis, Van Pallandtweg 1, 4182 CA Neerijnen

Oosterhout

Van Boetzelaerstraat 1, 6515 JD Nijmegen
www.buitenplaatsoosterhout.nl
 Deel van de moestuin annex boomgaard is bewaard.

Tuinmuur met jonge leifruitbomen.

Hotel-restaurant. Activiteiten.

Rhederoord

Parkweg 19, 6994 CM De Steeg
www.rhederoordoord.nl
 Moestuinen rechts naast de oprijlaan met appels en peren. Moestuinen vrij toegang.

Schouwenburg

Schouwenburg 2, 8084 PE 't Harde
www.landgoedhuisschouwenburg.nl
 Boomgaard. Regelmatig evenementen.

Slot Doddendaal

Binnenweg 2, 6644 KD Ewijk
www.doddendaal.nl
 Boomgaard en rij notenbomen aan de dijk. Hotel-restaurant.

Kasteel Hackfort, Vorden (Gld),
 vanuit de boomgaard.

Boomgaard bij Mariënwaerd, Beesd (Gld).

Sonsbeek

Ingang: Zijpendaalseweg 24a, 6814 AD Arnhem
(5 minuten van het Centraal Station)
Op het Sint Jansveld bij het bezoekerscentrum
een jonge hoogstamboomgaard.

Vrij toegang.

't Velde

Rijksstraatweg 127, 7231 AD Warnsveld
Conferentiecentrum Nederlandse politie met
tuin van bezinning en oude boomgaardrestant
omgeven door beukenhaag.

Tuinen alle dagen open.

Voorstonden

Voorsterweg 139, 6971 KD Brummen
www.voorstonden.nl

Boomgaard. Op afspraak te bezichtigen.

Velhorst

Velhorst 4, 7241 TB Lochem
www.natuurmonumenten.nl
Naast de tuinmanswoning een perenboom-
gaard. Muren om de moestuin.

Landgoed vrij toegang.

Moestuin elke donderdag te bezoeken.

Kasteel Doornenburg

Kerkstraat 27, 6686 BS Doornenburg
www.kasteeldoornenburg.nl

Jonge boomgaard naast het kasteel.

Museum, restaurant in de voorburcht.

Utrecht

Den Heiligenberg

Heiligenbergerweg 5, 3833 AC Leusden
www.denheiligenberg.nl
Oude boomgaard. Leifruitmuur. Moestuin met
kleinfruit.

Park vrij toegang.

Goudestein

Diependaalsedijk 19, 3601 GH Maarssen
www.vechtstreekmuseum.nl
Relict van de boomgaard met een zeer oude
perenboom, moerbeï naast het huis.

Park vrij toegang.

Huis Amerongen

Drostestraat 10-22, Amerongen
www.kasteelamerongen.nl
70 m fruitmuur met jonge leibomen. In de
tuinen verspreid
staande fruitbomen. Oranjerie.

Museum. Tuin toegankelijk.

Kasteel Groeneveld

Groeneveld 2, 3744 ML Baarn
www.kasteelgroeneveld.nl
Boomgaard. Nissenmuur met leifruit.
Oranjerie.

Park vrij toegang.

Kasteel de Haar

Kasteellaan 1, 3455 RR Haarzuilens
www.kasteeldehaar.nl
Boomgaard De Boswachter op het landgoed.
Museum. Landgoed vrij toegang.

Kasteel Linschoten

Noord-Linschoterdijk 15, 3461 AC Linschoten
www.huistelinschoten.nl
Oude rechthoekige moestuin annex
boomgaard.
Tuinmuur met jonge leifruitbomen.

Park vrij toegang.

Kasteel Nijenrode

Straatweg 25, 3621 BG Breukelen
www.nyenrode.nl
Boomgaard in het zuidwesten van het park,
op een groot omgracht rechthoekig terrein.
Park toegankelijk.

Boomgaard in landgoed Oostbroek, De Bilt (Ut).

Kasteel Renswoude

Dorpsstraat 3, 3927 BA Renswoude
Herstelde historische boomgaard.

Tuin vrij toegang.

Landgoed de Reehorst

Hoofdstraat 8, 3972 LA Driebergen <http://www.antropia.nl/contact>

Oude boomgaard achterin het landgoed.

Conferentiecentrum. Landgoed vrij toegang.

Landgoed Oostbroek

Bunnikseweg 25, 3732 HV De Bilt
www.utrechtslandschap.nl

Jonge boomgaard. Leifruit langs de
kloostermuur. Oranjerie.

Vrij toegang.

Oud-Amelisweerd

Koningslaan 9, 3981 HD Bunnik

Grote oude boomgaard ten oosten van het huis,
nieuwe boomgaard

ten westen van de moestuin. Park vrij toegang.

Ridderhofstad Hindersteyn

Langbroekerdijk A 119, 3947 BG Langbroek

www.hindersteyn.nl

Boomgaard. Unieke slangenmuur met leifruit.

Open tuindagen. Entreekaartje.

Sandwijck

Utrechtseweg 305, 3731 GA De Bilt

Boomgaard. Tuin toegankelijk.

Slot Zuylen

Tournooiveld 1, 3611 AS Oud Zuylen

www.slotzuylen.nl

Tuinen met fruit en fruitmuren. Museum.

Sterkenburg

Langbroekerdijk 10, 3972 MD Driebergen

www.kasteelsterkenburg.nl

Boomgaard. Vervallen fruitmuur.

Hotel-restaurant. Tuin toegankelijk.

Vollenhoven

Utrechtseweg 59, 3732 HA De Bilt

www.landgoedvollenhoven.nl

Moestuin met fruit en leimuren met fruit.

Open op tuindagen. Verkoop tuinproducten en
fruit.

Rondleidingen na aanmelding.

Wulperhorst

Tiendweg 5, 3709 JP Zeist

Boomgaard op het eiland binnen de serpentine-
vijver met

o.a. walnoot en kers. Landgoed vrij toegang.

Zuylenstein

Rijksstraatweg 3 t/m 9, 3956 CH Leersum

www.boomkroon.nl

Boomgaarden. Oranjerie. Kwekerij van oude
fruitrassen. Boomkroon.

Vrij toegang.

Noord-Holland**Beeckestijn**

Rijksweg 136, 1981 LD Velsen-Zuid.

www.buitenplaatsbeeckestijn.nl

Jonge kersenboomgaard. Tuinen vrij toegang.

Gooilust

Zuidereinde 49, 1243 KL 's-Graveland

www.natuurmonumenten.nl

Boomgaard. Park vrij toegang.

Huis te Manpad

Manpadslaan 1, 2105 MA Heemstede

www.huistemanpad.nl

Jonge boomgaard. Oranjerie en slangenmuur.

Rondleidingen in groepsverband
na aanmelding.

Muiderslot

Muiden

Jonge pruimenboomgaard.

Museum. Tuinen vrij toegang.

Sypesteyn, Nieuw-Loosdrecht (NH).

Nijenburg

Kennemerstraatweg 280, 1851 BG Heiloo

www.natuurmonumenten.nl

Jonge boomgaard. Inpandige oranjerie aan de achterzijde van het bijgebouw.

Rondleidingen na aanmelding.

Kasteel Assumburg

Tolweg 9, 1967 NG Heemskerk

Jonge boomgaard op het buitenterrein.

Gratis rondleidingen elke dag om 10.30 uur.

Oude Slot

Ir. Lelylaan 33, 2103 XM Heemstede

Boomgaard bij bijgebouwen. Restaurant.

Sypesteyn

Nieuw Loosdrechtsedijk 150,

1230 AA Nieuw-Loosdrecht

www.sypesteyn.nl

Oude boomgaard. Perenberceau.

Museum. Entree voor tuinbezoek.

Wester-Amstel

Amsteldijk Noord 55, 1183 TE Amstelveen

www.wester-amstel.nl

Oude boomgaard en bessentuin.

Exposities. Tijdens kantooruren
park vrij toegang.

Boomgaard Wester-Amstel, Amstelveen (NH).

Rijnstroom, boomgaard voormalige Marthastichting, Alphen ad Rijn (ZH).

Zuid-Holland

Buitengoed Dorrepaal

Westvlietweg 115, ingang park: Leeuwenberghlaan, 2267 AK Leidschendam
Boomgaard en oude zwarte noot uit 1840.
Activiteitscentrum op landgoed.
Vrij toegang.

De Tempel

Delftweg 182, 3046 NC Rotterdam
Herstelde boomgaard.
Park in het weekend vrij toegang.

Dordwijk

Dordwijklaan 2a, 3319 AD Dordrecht
Boomgaarden, tuinmuur en orangerie.
Een keer per maand excursie o.l.v. IVN-gids.

Hofwijck

Westeinde 2, 2275 AD Voorburg
www.hofwijck.nl
Gereconstrueerde boomgaard. Wandelkaart.

Huis te Heenvliet met ruïne van kasteel Ravesteyn

Stationsweg 1, 3218 AV Heenvliet
www.ruineravesteyn.nl
Boomgaarden in het park.
Toegangskaart vanwege expositie beeldentuin.

Kasteel Oud Poelgeest

Poelgeesterweg 1, 2341 NM Oegstgeest
www.oudpoelgeest.nl
Boomgaard. Hotel-restaurant.

Keukenhof

Keukenhof 1, 2161 AN Lisse
www.kasteelkeukenhof.nl
Boomgaarden en fruitmuur met leifruit.
Entree. Vanaf mei tot sept.
alleen op maandag rondleiding.

Hofwijck, Voorburg (ZH).

Kasteel Rhoon

Dorpsdijk 63, 3161 KD Rhoon
Perenberceau in de tuin achter het kasteel.
Restaurant. Tuinen beperkt toegankelijk.

Landgoed Mildenburg

Hoflaan 13, 3233 AN Oostvoorne
www.zuidhollandslandschap.nl
Oude boomgaard met 20 jonge fruitbomen en gerestaureerde tuinmuur.
Park vrij toegang.

Park Rijnstroom

Raadhuisstraat, Alphen aan den Rijn
Oude boomgaard naast het vroegere kinderkuis, nu appartementencomplex.
Voormalig complex Marthastichting.
Park vrij toegang.

Te Werve

Van Vredenburgweg 101, 2283 TC Rijswijk
Boomgaard uit 2005 met historische fruitrassen.
Oude tuinen zijn hersteld. Orangerie.
Landgoed vrij toegang.

Zeeland

Thoornvliedt/Toorenvliedt

Koudekerkseweg 129, Middelburg
Boomgaard.
Park toegang met kaartje, verkrijgbaar bij het IVN Zeeland.

Buitenplaats Anneville

Park aan Annevillelaan 101, 4858 RA Ulvenhout
www.landgoedanneville.nl

Restanten van boomgaarden in voormalige
buitenplaats.

Park vrij toegang.

Baest

Dr. Jan van Mortellaan 13, 5091 JJ Oirschot
www.food4bees.com/projecten/landgoed-baest

Boomgaard met ingezaaide ondergroei met
bijenplantenmengsel.

Landgoed vrij toegang.

Kasteel Gemert

Ridderplein 17, 5421 CW Gemert
Boomgaarden.

Landgoed vrij toegang.

Groepsrondleidingen op afspraak
bij VVV Gemert.

Kasteel Geldrop

Mierloseweg 1, 5662 KA Geldrop
www.kasteelgeldrop.nl

Boomgaard in kasteeltuin en deels ommuurde
boomgaard (met leifruit) ten westen van de
oprijlaan. Oranjerie.

Park vrij toegang.

Kasteel Bouvigne

Bouvignelaan 5, 4836 AA Breda
www.landgoedbouvigne.nl

Jonge boomgaard aan de zuidzijde van het park.

Park vrij toegang.

Kasteel de Nemelaer

Kasteellaan 2, 5076 RE Haaren
www.kasteelnemelaer.nl

Achter de kasteelhoeve een gerestaureerde
hoogstamboomgaard. Vrij toegang.

Kasteel Heeswijk

Kasteel 4, 5473 VA Heeswijk-Dinther
www.kasteelheeswijk.nl

Ten westen van het kasteel moestuin annex
boomgaard. Museum.

Kasteel Henkenshage

Laan van Henkenshage 3, 5492 BH
Sint-Oedenrode

Boomgaarden. Hotel-restaurant.

Landgoed Pettelaer

Ingang aan parkeerplaats Pettelaer aan de Oude
Gestelseweg ten zuiden van Den Bosch
Bij boerderij walnotenboomgaard en restanten
van hoogstamboomgaard. Vrij toegang.

Kasteel Tongelaar

Tongelaar 12 en 16, 5451 HS Mill bij Nijmegen
Boomgaard. Leipen tegen de muren van het
kasteel.

Restaurant en expositieruimte.
Vrij toegang.

Kasteel Cranendonck

Cranendonck 2, 6027 RK Soerendonck
Boomgaard op de zichtbaar gemaakte
fundamenten van een middeleeuws kasteel.

Terrein vrij toegang.
Iets ten oosten van het huidige kasteeltje
Cranendonck aan de Bulder Aa.

Boomgaard bij kasteel Geldrop (NB).

Château Neercanne

Cannerweg 800, 6213 ND Maastricht
www.chateauhotels.nl
Jonge boomgaard voor het kasteel met o.a.
kweeperen. Eigen wijngaard voor het kasteel.
Hotel-restaurant. Tuinen toegankelijk.

Château St. Gerlach

Joseph Corneli Allee 1, 6301 KK Valkenburg aan
de Geul
www.chateauhotels.nl
In de kloostertuinen een
hoogstamfruitarboretum.
Hotel-restaurant. Tuinen vrij toegankelijk.

Kasteel de Berckt

De Berckt 1, 5990 PD Baarlo
Boomgaarden. Restaurant. Verblijf met
groepsaccommodatie.

Huize Groenenberg

Onder de Bomen 2, 6017 AL Thorn
Gerestaureerde boomgaard. Tuin te bezichtigen.

Jachtslot de Mookerheide

Heumensbaan 2, 6584 CL Molenhoek
www.mookerheide.nl
Ten westen van de verdiepte tuin bevindt zich
een kleine boomgaard.
Hotel-restaurant.

Kasteel Genbroek

Kasteel Genbroekstraat 18, 6191 KT Geverik
Boomgaard ten noorden van het pad in het
verlengde van de oprijlaan.
Park vrij toegang.

Kasteel Genhooes

Oud Valkenburg 5, Schin op Geul
Boomgaarden. Tuinen te bezichtigen.

Kasteel Grasbroek

Bornerweg 33-35, 6141 BJ Guttecoven
Oude boomgaard naast het kasteel. Kasteel is
vakantiehuis. Tuinen vrij toegang.

Huis Gronsveld

Rijksweg 68, 6247 AK Gronsveld
Jonge boomgaard met enkele oude bomen.
Evenementenpark vrij toegang.

Kasteel Rijckholt

Kasteelstraat 15, 6247 EA Gronsveld
www.koetshuiskasteelrijckholt.nl
Herstelde oude boomgaard. Hotel-restaurant.

Kasteel Ter Worm

Terworm 5, 6411 RV Heerlen
Boomgaarden in het landgoed en de omgeving.
Landgoed vrij toegang.

Kasteel Wijlre/Hedge House

Kasteel Wijlreweg 1, 6321 PP Wijlre
Boomgaard. Tuinen te bezichtigen.

Vaalsbroek

Vaalsbroek 5, 6291 NH Vaals
www.kasteelvaalsbroek.nl
Jonge boomgaard. Hotel-restaurant.

Vaeshartelt

Weert 23, 6222 PG Maastricht
www.vaeshartelt.nl
Jonge boomgaard bij boerderij naast het slot.
In de zg. geheime tuin o.a. noten en kweeperen.
Conferentiecentrum. Park vrij toegang.

Huize Groenenberg, Thorn (Lb).

Kasteel De Berckt, Baarlo (Lb).

Het ontstaan van fruitmuren

Met het simpelweg tegen een muur planten van een fruitboom neemt de geschiedenis van het leifruit een aanvang. In 1561 wordt beschreven welk effect de warmte van een muur heeft op de rijping van vijgen en aalbessen. Hier wordt nog niet gesproken over aanbinden, buigen, leiden en snoeien. Er wordt verondersteld dat het koudere klimaat in de zeventiende en achttiende eeuw het belang van dit soort 'warme' technieken vergroot heeft; de lagere gemiddelde temperaturen van de toen heersende 'kleine ijstijd' zou de ontwikkeling ervan bespoedigd hebben. Vanaf het midden van de zeventiende eeuw was er vooral in Frankrijk een snel groeiende en levendige belangstelling voor leifruit. In de tuinen van Lodewijk de Veertiende (1680) werd het toegepast door de tuinbaas Jean de la Quintinye. In de achttiende eeuw waren in Holland siermuren waartegen leibomen gekweekt werden, een ware rage. Sierlijkheid en nut werden verenigd tot een nieuw concept. Aan het eind van de achttiende eeuw nam de belangstelling voor de warme teelt van leifruit, waarschijnlijk door het verbeteren van het klimaat, af. Alleen in Frankrijk werd rond de overgang naar de negentiende eeuw in de lijn van de La Quintinye doorgewerkt aan de verbetering van bestaande snoeimethodes. Hier werd de basis gelegd voor de beredeneerde snoei, een begrip dat in de loop van de negen-

tiende eeuw in heel Noordwest-Europa steeds meer ingang kreeg.

De beredeneerde snoei is, kort gezegd, erop gericht een boom niet vrij te laten groeien en vervolgens te snoeien, maar van jongs af aan elke tak met een voorbestemde functie op te kweken. Al redenerend bouwde de tuinman jaar in jaar uit een frame van hoofdtakken, de zg. gesteltakken, op. Hierop werd bloesemhout en dus vruchthout opgekweekt, dat ieder jaar weer door snoeitechniek werd vernieuwd. Zo kon er jaarlijks door snoeien al aan de oogst van het volgende jaar gewerkt worden. Het beredeneren van de snoei bracht systematiek in het snoeiwerk, waarmee de leivorm logischer en efficiënter opgebouwd werd en de oogsten aanzienlijk vergroot en in kwaliteit verbeterd werden. Na de staatskundige scheiding van Nederland in 1840 bleef België de Franse ontwikkelingen in snoeitechniek en pomologie op de voet volgen, in tegenstelling tot de Noordelijke Nederlanden. Vanaf 1865 ontwikkelt zich in Vlaanderen een milde missiedrang om de beredeneerde snoeiwijze naar het noorden te verbreiden. Er ontstonden in Boskoop en Amsterdam boomkwekerscentra van leifruitcultuur. Aan het einde van de negentiende eeuw kwam vanuit Duitsland Nicolas Gaucher, een boomkweker met een eigen tuinbouwschool, die veel publiceerde over de espalierteelt (leiboomteelt). In die periode begonnen bloemen in de siertuin groente en fruit te verdringen. Na de jaren vijftig van de vorige eeuw bleef het leifruit als een museale curiositeit over op historische buitenplaatsen. Huis te Manpad in Heemstede heeft een beroemde leifruitmuur. Op 's-Graveland zijn twee slangenmuren, t.w. op Schaep en Burgh en op Hilverbeek. En een vooroverhelende staat in het Spanderswoud.

Johan van Galen Last

Bijzondere fruitmuren in Nederland

Om het 'moeilijke' fruit, als luxe handperen, perziken en abrikozen te beschermen, ze optimale groeicondities te bieden en ze in beschutte omstandigheden sneller te laten rijpen, kende men al in de 17e eeuw rechte en gebogen fruitmuren. De laatste werden wegens hun vorm ook wel slinger- en slangenmuren genoemd. Hier stonden de leibomen en -struiken meer uit de wind, in een microklimaat dat de

rijping van het fruit bevorderde. Vooral in de 18e eeuw zijn zg. slangen-, slinger-, retranchementen- en meandermuren op buitenplaatsen, landgoederen en bij kastelen gebouwd. Dit zijn heel bijzondere fruitmuren en de muren die nog bewaard zijn gebleven, zijn vrijwel allemaal erkend als rijksmonument. Op de volgende plaatsen zijn ze aanwezig:

Slangenmuur

Een slangenmuur is gebouwd met een slingerende lijn die overal even dik is. Door de slingerende vorm wordt een stabiele muur verkregen zonder dat er steunberen gemetseld hoeven te worden. De bochten vormen beschutte plaatsen, waarin windgevoelige planten of struiken,

bijvoorbeeld leiboompjes, gepoot kunnen worden. Als de slangenmuur op het zuiden is geplaatst, ontstaat daar een microklimaat waarin het mogelijk is om (sub)tropische struiken te planten zoals vijgen. Uiteraard is de slangenmuur ook zeer geschikt voor druiven. Een andere naam voor slangenmuur is abrikozenmuur.

Buitenplaats Spaarnberg

Wüstelaan 76, 2082 AD Santpoort-Zuid
Voeg-19e-eeuwse muur. Geen leifruit.
Tuin maakt deel uit van het Burgemeester
Rijkenspark.

Het Stroot te Tweekelo

Strootsweg 401, 7547 RW Enschede
Restant van tuinmuur uit 1925. Geen leifruit.
Landgoed vrij toegang.

Hilverbeek

Leeuwenlaan 3, 1243 KA 's-Graveland
Slangenmuur vermoedelijk rond 1730 gebouwd.
Beplant met leifruit. Vrij toegang.

Landgoed Beekestijn

Rijksweg 136, 1981 LD Velsen-Zuid
Eind-18e-eeuwse slangenmuur, opnieuw
beplant met leifruit.
Landgoed vrij toegang.

Huis te Manpad

Manpadslaan 1, 2105 MA te Heemstede
www.huistemanpad.nl
Heeft de langste slangenmuur van West-Europa
(209 meter), die al voorkomt op een kaart uit
1730. Beplant met leifruit.
Tuinen na aanmelding in groepsverband
te bezichtigen.

Landgoed Schaep en Burgh

Noordereinde 58-60, 1243 JJ 's-Graveland
Slangenmuur uit circa 1730. Beplant met
leifruit. Landgoed vrij toegang.

Ridderhofstad Hindersteyn

Langbroekerdijk A 119, 3947 BG Langbroek
www.hindersteyn.nl
Slangenmuur uit 1982. Beplant met leifruit.
Bezichtiging tuin op open dagen.
Rondleidingen voor groepen op afspraak.

't Oude Hof

Hoflaan 1, 1861 CP Bergen
Slangenmuur annex moestuinmuur, 18e eeuw.
Geen leifruit.

Vrij toegang.

Slot Zuylen

Tournooiveld 1, 3611 AS Oud Zuylen
Heeft een bekende slangenmuur uit 1742 (120 meter lang). Beplant met leifruit.

Museum.

Huis te Manpad, Heemstede (NH).

Slingermuur

Sommige slangenmuren hebben niet rondingen naar twee kanten, zodat de muur als het ware kronkelt, maar hebben pijlers waar geronde muren tussen zijn gemetseld. Deze zo-

ten slingermuren worden soms slangenmuren genoemd, maar soms wordt er onderscheid gemaakt tussen een slangenmuur en een slingermuur op basis van het verschil in vorm.

Bestaande slingermuren

Utrecht

Achter pand Schalkwijkstraat 11, Utrecht
Een slingermuur uit circa 1735, enige stedelijke variant. Zonder leifruit.

Openbaar terrein.

Heemstede

Glipper Dreef 199, 2104 WG Heemstede
Ten oosten van de ruïne van Brederode, deels gewijzigde slingermuur. Zonder leifruit.

In openbaar park.

Huys ten Donck

Benedenrijweg 461, 2983 LA Ridderkerk
18e-eeuwse slingermuur. Museum.
Toegangskaartje vereist.

Huis Sparrendaal

Hoofdstraat 87, 3971 KE Driebergen-Rijsenburg
Gerestaureerde en opnieuw beplante muur uit 1758. Landgoed vrij toegang.

Huize Cromvliet

Beetslaan 251, 2281 TH Rijswijk
In 2009 gerestaureerde slangenmuur. Zonder leifruit. Niet te bezichtigen.

Kasteel Slangenburg

Kasteellaan 2, 7004 JK Doesburg
Oude muur zonder leifruit. Landgoed vrij toegang.

Landgoed Clingendael

Clingendael 7, 2244 VH Wassenaar
Gerestaureerde slingermuur uit 1730. Landgoed vrij toegang.

Ned. Hervormde kerk

Dorpstraat 51, 3461 CR Linschoten
Nu erfscheiding. 18e eeuw. Plaatselijk bekend als abrikozenmuur. Zonder leifruit. Vrij toegang.

Clingendael, Wassenaar (ZH).

Linschoten

Zuidelijk van de Grote of Sint-Janskerk te Linschoten
18e-eeuwse slingermuur, vermoedelijk rond 1770 gebouwd.
Zonder leifruit. Vrij toegang.

Slingermuur bij kerk Linschoten (Ut).

Retranchementmuur

De retranchement(en)muur wordt als een zeldzame variant van de slangenmuur gezien. Bij deze muur ontbreekt een golvend verloop. In

plaats daarvan heeft de muur terugspringende rechte muurvlakken die onderling verbonden zijn met een schuine hoek.

Retranchementmuur buitenplaats Marlot, Den Haag (ZH).

Buitenplaats Marlot

Leidsestraatweg 75, 2594 BB Den Haag
Muur uit 1725 met jongere steunberen. Zonder leifruit. Vrij toegang.

Huis Berbice

Leidseweg 225, 2253 JA Voorschoten
Retranchementmuur uit circa 1700. Zonder leifruit. Niet te bezichtigen.

Meandermuur of nissenmuur

Deze muren hebben nissen in terugspringende rechte hoeken.

Maarsen

Herengracht 20-22, Maarssen, tussen de huizen Raadhoven en De Boomgaard
18e eeuw. Zonder leifruit. Niet te bezichtigen.

Huis Groeneveld

Amsterdamsestraatweg 42, 3741 GS Baarn
Bepleisterde en opnieuw net leifruit beplante muur 1730. Museum. Landgoed vrij toegang.

Huis Groeneveld, Baarn (Ut).

Queekhoven

Zandpad 39-40, Breukelen
Meandermuur uit circa 1738. Niet te bezichtigen.

Zizagmuur

Een andere bijzondere vorm is de zizagmuur, waarbij de nis bestaat uit twee muurdelen in hoeken van 45 graden. Hiervan is in Nederland geen exemplaar overgebleven.

Ronde muren

Kasteel Duivenvoorde

Laan van Duivenvoorde 4, 2252 AK Voorschoten
Cirkelvormige tuinmuur, opnieuw beplant met
leifruit. Museum.

Kasteel Loenen

Grote Allee 4, 6677 MA Slijk-Ewijk
Vervallen halfronde abrikozenmuur. Zonder
leifruit. Landgoed vrij toegang.

Meer en Bos

Heliotrooplaan 5, 2555 MH Den Haag
Restant van halfronde tuinmuur. Zonder
leifruit. Landgoed vrij toegang.

Rechte fruitmuren met leifruit in buitenplaatsen die te bezoeken zijn

Veel buitenplaatsen kennen muren langs of rondom de moestuin. Een aantal is ook gebruikt om er leifruit tegen te planten. Hier een overzicht van nog aanwezige fruitmuren die nog (weer) beplant zijn met leifruit en die te be-

zoeken zijn. Fruitmuren van buitenplaatsen die niet te bezichtigen zijn of waarvan de muren geen leifruitbeplanting hebben, zijn niet in dit overzicht opgenomen.

Groningen

Borgplaats Ewsum

Oosterburen 1, 9990 AA Middelstum

www.ewsum.info

Nieuwe fruitmuur met druivenkas. Jonge boomgaard. Vrij toegang.

Menkemaborg

Menkemaweg 2, 9981 CV Uithuizen www.menkemaborg.nl

Tuinmuur met druivenkas en jong leifruit. Museum.

borg Ewsum, Middelstum (Gr)

Dekema State, Jelsum (Fr).

Friesland

Dekema State

Dekemawei 5, 9057 LC Jelsum

www.dekemastate.nl

Nieuwe tuinmuur met leifruit. Museum.

Staniastate

Rengerswei 98, 9062 EJ Oenkerk

www.staniastate.nl

Houten wand met leifruit. Park vrij toegang.

Oranjewoud

Lindelaan 1, 8453 JD Oranjewoud

Overtuin met lange leimuur maar met slechts enkele leibomen. Vrij toegang.

Oranjestein

Van Limburg Stirumweg 2, 8453 JE Oranjewoud

Tuinmuur met kweekbakken, leifruit en druivenkas.

Zondagmiddag van half juni tot oktober opengesteld. Wandelkaart vereist.

Oranjewoud (Fr).

Overijssel

Boschwijk

Heinoseweg 11, 8026 PA Zwolle
Fruitmuur. Wandelen toegestaan.

Den Aalshorst

Rechterensdijk 8A, 7722 HB Dalfsen
Tuinmuur uit 1874 als scheiding van siertuin en moestuin.
Landgoed vrij toegankelijk voor wandelaars.

Den Alerdinck

De Alerdinckweg 1, 8055 PE Laag-Zuthem
Landgoed vrij toegang.

Huis Den Berg

Heinoseweg 4, 7722 JP Dalfsen
www.havezatedenberg.nl
Fruitmuur.
Restaurant. Park vrij toegankelijk.

De Bellinckhof

Wierdensestraat 208, 7604 BR Almelo
Landgoed vrij toegang.

Kasteel Twickel

Twicklerlaan 11, Twickel
www.twickel.nl
Tuinmuren met leifruit. Museum.

Kasteel Weldam

Diepenheimseweg 114, 7475 MN Markelo
www.weldam.nl
Tuinmuren met leifruit.
Entree tuinen op werkdagen tegen betaling.

Kasteel Weldam, Markelo (Ov).

Gelderland

Buitenplaats Laag Oorsprong

Van Borsseleweg, 6862 BJ Oosterbeek
Fruitmuur.
Landgoed vrij toegang.
Tuinen te bezoeken op woensdag-, zaterdag- en zondagmiddag.

Huis Bingerden

Bingerdenseweg 21, 6986 CE Angerlo
www.bingerden.com
Fruitmuren met leifruit. Te bezoeken op de Internationale kwekerijdagen in juni.

Huis te Brakel

Dwarssteeg 4, 5306 BC Brakel
www.oudemoestuin.nl
Ommuurde moestuin waarbij tegen de muur kleinfruit is geplant. Vrij toegang.

Kasteel Doorwerth

Fonteinallee 2, 6855 ND Doorwerth
Gerestaureerde tuinmuren. Museum.

Kasteel Middachten

Middachten 3, 6994 JC De Steeg
www.middachten.nl
Tuinmuren met veel leifruit. Museum.

Landgoed het Ross

Rossweg 12-14, 7245 NK Laren
Tuinmuren met leifruit. Hotel-restaurant.

Paleis Het Loo

Koninklijk park 1, 7315 JA Apeldoorn
www.paleishetloo.nl
Gereconstrueerde fruitmuren. Museum.

Kasteel Middachten (Gld), De Steeg, kabinet met tuinmuur.

Oude moerbeï in Kerk-Avezaath.

Oude moerbeï *Morus-nigra* Roelof Hartplein, Amsterdam.

Oude moerbeï Nesserdijk, Rotterdam.

Utrecht

Bartimeushage, onderdeel van landgoed Hydepark

Driebergsestraatweg 34, 3941 ZX Doorn
Historische moestuin met gerestaureerde en opnieuw beplante tuinmuren.
Alle dagen open.

Buitenplaats Heiligenberg

Heiligenbergerweg 5, 3833 AC Leusden
www.denheiligenberg.nl
Theehuis en moestuin met gerestaureerde en opnieuw beplante fruitmuur.
Vrij toegankelijk.

Hoog Beek en Rooijen

Driebergseweg 1, 3798 JA Zeist
Fruitmuur. Park vrij toegang.

Huis Amerongen

Drostestraat 10-22, Amerongen
www.kasteelamerongen.nl
70 m lange fruitmuur met jonge leibomen.
Museum. Entree.

Kasteel Linschoten

Noord Linschoterdijk 21, 3461 AC Linschoten
www.huistelinschoten.nl
Fruitmuur met jonge leifruitbomen.
In voorjaar en zomer zijn er maandelijks rondleidingen door parkbos en landgoed.

Landgoed Vollenhove

Utrechtseweg 59, 3732 De Bilt
www.landgoedvollenhove.nl
Moestuinen met tuinmuren met leifruit.
Te bezichtigen op tuindagen.

Noord-Holland

Boekesteyn

Noordereinde 54-65, 1243 JR 's-Graveland
Landgoed vrij toegang.

Buitenplaats Berkenrode

Herenweg 133, 2106 MG Heemstede
Fruitmuur.
Het terrein kunt u een stukje oplopen.

Huis Gooilust

Zuidereinde 49, 1243 KL 's-Graveland
Tuinmuur uit 1823. Landgoed vrij toegang.

Huis te Manpad

Manpadslaan 1, 2105 MA Heemstede
www.huistemanpad.nl
Fruitmuren met oude leifruitbomen. Ook een lange slangenmuur.
Rondleidingen in groepsverband in de tuinen na aanmelding.

Jagtlust

Leeuwenlaan 42, 's-Graveland
www.natuurmonumenten.nl
Houten fruitschutting, beplant met leifruit.
Landgoed vrij toegang.

Leyduin

2e Leijweg, 2114 BG Vogelenzang
Moestuin met gerestaureerde en opnieuw beplante fruitmuur.
Vrij toegang. Ingang tegenover het Juffershuis.

Pinetum Blijdenstein

Van der Lindenlaan 125, 1217 PJ Hilversum
www.pinetum.nl
Warmtemuur voor de kweek van leifruit.
Rond 1880. Op woensdag is toegang gratis.

Schaep en Burg

Noordereinde 58-60, 1243 JJ 's-Graveland
www.natuurmonumenten.nl
Fruitmuur. Vrij toegang.

Leyduin, Vogelenzang (NH).

Landgoed Dordwijk, Dordrecht (ZH).

Zuid-Holland

Dordwijk

Dordwijklaan 2a, 3319 AD Dordrecht

Eén keer per maand excursie o.l.v. IVN-gids.

Buitengoed Dorrepaal

Westvlietweg 115, 2267 AK Leidschendam-Voorburg, ingang Park Leeuwenberghlaan

Activiteitencentrum met ommuurde moestuin op voormalig landgoed.

Vrij toegang.

Hofje van Aerden

Kerkstraat 67, 4141 AV Leerdam

Opnieuw beplante leifruitmuur.

Woensdagmiddag en zaterdagmiddag open.

Hofje van Pauw

Paardenmarkt 54, 2611 PC Delft

Fruitmuur. Er staat ook een oude monumentale moerbeï.

Vrij te bezichtigen.

Keukenhof

Stationsweg 166A, 2161 AM Lisse

www.kasteelkeukenhof.nl

Moestuin met fruitmuur.

In het voorjaar alle dagen geopend, vanaf mei tot sept. Alleen op maandag rondleiding.

Rhijngeest

Rhijngeesterstraatweg 13, 2342 AN Oegstgeest

Gerestaureerde 18e-eeuwse tuinmuur met nieuwe leifruitbeplanting.

Park vrij toegang.

Villa Augustus

Oranjelaan 7, 3311 DH Dordrecht

Bij de grote oude watertoren (nu hotel) en pompgebouw (nu restaurant), moestuinen, fruitmuren met leifruit, een boomgaard en fruithagen.

Vrij toegang.

Noord-Brabant

Buitenplaats Mattemburgh

Antwerpesestraatweg 185, Hoogerheide

www.brabantslandschap.nl

Tuinmuur.

Deels vrij toegang, deels kaartje nodig via oranje-rij.

Kasteel Geldrop

Mierloseweg 1, 5662 KA Geldrop

www.kasteelgeldrop.nl

18e-eeuwse tuinmuur met rollaag. Wordt opnieuw beplant.

Museum.

Kasteel Gemert

Ridderplein 17, 5421 CW Gemert

Muur met leifruit.

Landgoed vrij toegang.

Groepsrondleidingen en op afspraak bij VVV Gemert.

Kasteel Tongelaar

Tongelaar 12 en 16, 5451 HS Mill bij Nijmegen

Leipen tegen de muren van het kasteel.

Restaurant en expositieruimte. Vrij toegang.

Klooster Nazareth

Binderseind 34, 5421 CJ Gemert

Fruitmuur in tuin van leegstaand klooster, deels museum.

Vrij toegang.

Enkele bijzondere boomgaarden

Abelstok (Gr).

Abelstok tussen Mensingeweer en Wehe-den Hoorn (Gr)

De grote boomgaard van Abelstok is nog tot het midden van de jaren zeventig in 'bedrijf' geweest. Daarna is hij verwilderd. Omstreeks 1980 was de boomgaard eigendom van de Stichting Landschapsbeheer Groningen. Het is een prachtige verwilderde boomgaard die in de loop van de jaren is veranderd in een soort sprookjesbos. In het najaar valt het rijpe fruit massaal met doffe ploffen van de bomen op de bosgrond. Tussen de oude fruitbomen, in grillige vormen en met dikke stammen, groeien allerlei andere bomen en planten. Naast zg. Heidemijrassen als Bramley's Seedling en Gele Goudreinette, staat er ook een aantal bomen van de zeldzame Schuttersreinette.

Vrij toegang.

Amaliaboomgaard, Uffelte (Dr).

Landschapsbeheer Drenthe plantte in 2005, samen met basisschoolleerlingen, de boomgaard opnieuw in met zg. Sprenger-rassen, naar aanleiding van de geboorte van prinses Amalia, de kroonprinses. Professor Sprenger (1881-1958), hoogleraar tuinbouwplantenteelt in Wageningen, ontwikkelde in de jaren 30 van de vorige eeuw nieuwe appelrassen die hij de namen van de koninklijke familie gaf, onder andere Prinses Beatrix en Prinses Irene. Vaak waren het kruisingen met Cox's Orange Pippin en Jonathan. De NPV heeft de geënte bomen geleverd aan de Amaliaboomgaard. Het enthout van de Sprenger-rassen was jaren geleden met een omweg, via de National Fruit Collection in Brogdale (GB), teruggekeerd in Nederland, eigenlijk net als de koninklijke familie na WO II, en door een lid van de NPV opgeënt.

Vrij toegang.

Amaliaboomgaard te Uffelte (Dr)

De boomgaard behoorde bij de tot woonhuis verbouwde boerderij aan de zuidzijde van de boomgaard. Tot 1995 stonden hier negen fruitbomen, voornamelijk halfstammen, omzoomd door een meidoornhaag. In 2004 was hiervan nog een oude perenboom over.

Armenboomgaard bij Culemborg (Gld)

Ten westen van het fort Werk aan 't Spoel in de Goilberdingerwaard, niet ver van Culemborg, ligt een bijzondere hoogstamboomgaard: de Armenboomgaard. De boomgaard ligt in de uiterwaarden van de Waal, omgeven door een zomerdijk. Honderd jaar geleden was de

Armenboomgaard bij Culemborg (Gld).

Armenboomgaard in bezit gekomen van de rooms-katholieke kerk in Culemborg en de opbrengst ging naar de armen. Er staan hoogstambomen van verschillende oude rassen. Iedereen mag er nu fruit plukken of oprapen. Nog steeds groeien er oude appel- en perenrassen zoals zoete Bloemée, Sterappel, Jasappel, Gieser Wildeman en Noord-Hollandse Suikerpeer. Onder de bomen grazen schapen. Het gebied met bijzondere landschapselementen, zoals de Armenboomgaard en de begeleidende knotwilgenrij, blijft vrij toegankelijk.

De vruchtentuin te Warnsveld (Gld)

De vruchtentuin is omstreeks 1905-1908 aangelegd door de zusters A.D.J. VerLoren van Themaat (eigenaresse) en A.C. VerLoren van Themaat. De aanleg is uitgevoerd met zelf geënt plantgoed, mede als proef voor de latere aanleg van de befaamde fruitkwekerij 'de Bruninksweerd' achter het Veldese bos te Warnsveld. Doordat telkens zeer oude exemplaren uitvielen, was het vruchtbomenbestand de laatste tientallen jaren enorm uitgedund. Om daar toch iets aan te doen werden her en der een paar boompjes bij geplant. In 2000 betrof dat drie boompjes van een zeldzaam nieuw appelras de 'Tukker', uit liefhebberij gewonnen door N. Hubbeling uit Wageningen, destijds donateur van de Stichting Warnsveldse Monumenten. Na jarenlang achterstallig onderhoud is een eerste aanzet gemaakt om de boomgaard te herstellen o.a. door het aanplanten van een ander zeldzaam appelras, de 'Ijsselppronk', dat destijds door mej. A.D.J. VerLoren van Themaat is ontwikkeld en afkomstig is van een boerderij in Warken. Ook is een moerbeiboom geplant.

Appel Tukker uit Overtuin, Warnsveld.

De Stichting Warnsveldse Monumenten heeft de vruchtentuin aangekocht. Zij onderhoudt de tuin op oude voet met vrijwilligers. Achter in de vruchtentuin staat een aanplant van geënte boompjes. Als de enten aanslaan, zullen diverse oude fruitrassen te zijner tijd een plaats kunnen krijgen in de fruittuin.

In de tuin worden diverse culturele activiteiten georganiseerd. Er zijn open dagen en ook de NPV benut de tuin voor entdagen en determinatiedagen.

Ligging aan de rand van de oude dorpskern te Warnsveld, tegenover buitenplaats Welgelegen. Molenstraat 6, 7231 KN Warnsveld. Zie website www.deovertuin.nl.

Philips Fruittuin (NB)

De Philips Fruittuin is ooit door Anton Philips opgericht als werkverschaffingsproject. Het is een grote boomgaard van 12 hectare met appel-, peren- en pruimenbomen. Nu is het een demonstratietuin met allerlei activiteiten voor kinderen en volwassenen. Ieder jaar, in september, zijn er drie appelplukdagen. Op deze zaterdagen in september kan men zelf appels en/of peren plukken in de boomgaard. Bij de boomgaard staat een groot modern hoofdgebouw voor allerlei activiteiten. Er is een pannenkoekrestaurant en een landwinkel.

Oirschotsedijk 14a, 5651 GC Eindhoven (via rotonde Achtseweg Zuid). Dinsdag gesloten (m.u.v. vakanties van het zuiden).

Villa Augustus, Dordrecht (ZH).

Villa Augustus te Dordrecht met boomgaard en leifruit (ZH)

De voormalige monumentale watertoren uit 1882 van Dordrecht is sinds 2007 veranderd in 'Villa Augustus', een hotel, restaurant en markt, omringd door tuinen. Dankzij de oude gebouwen, het gebruik van volwassen bomen en hergebruikte materialen voor de tuilmuren en terrassen, zag de in 2006 aangelegde tuin er al snel niet meer nieuw uit. In 2010 kreeg de tuin het predikaat 'Garden of the Year' van het

toonaangevende Engelse tuinmagazine *Gardens Illustrated*. Tussen de toren (nu hotel) en het pompegebouw (nu restaurant), op de plek waar vroeger de waterbassins lagen, vind je nu de moestuin. Er is onder meer een ommuurde Italiaanse tuin die grenst aan de rivier, een boomgaard en een moestuin met broeibakken, druivenkas, groentekas, berceau, kruidentuin, bloemperken en leifruit.

Oranjestraat 7, 3311 DH Dordrecht.

Westerhitzumerbos nabij Franeker (Fr)

Het Westerhitzumerbos, eigendom van Natuurmonumenten, is een oude fruitboomgaard, omringd door de weilanden. Het is nu een rust- en broedgebied voor onder andere verschillende roofvogels. Twintig jaar geleden zijn hier eiken, essen, iepen en wilgen geplant, waarop de blauwe reiger nesten kan maken. In 2004 zaten er maar liefst 130 broedparen. Andere vogels in het bos zijn torenvalk en buizerd. Verder leven er hazen en hermelijnen in het gebied. Het bos is op z'n mooist in het voorjaar als de fruitbomen in bloei staan. Van de peren van de oude fruitbomen in dit bosje maakt Natuurmonumenten de 'parrewyn' (perenwijn), die u in It Klaverblêd wordt aangeboden. De boomgaard is te overzien vanaf de Westerhitzumerweg nabij Westerhitzum ten westen van Franeker.

Alleen toegankelijk tijdens excursies, tel. (035) 6559911.

Philips Fruittuin, Eindhoven (NB).

Agrarische musea met aandacht voor de fruitteelt van vroeger

Boerenbondsmuseum Gemert (NB)

Het Boerenbondsmuseum herbergt twee originele boerderijen, verschillende ambachtshuizen, een handkrachtzuivelfabriek, een veldkapel en een replica van een oude stoomtram. Ook is er een sfeervol dorpspleintje. In de hoofdboerderij is levende have gehuisvest zoals rond 1900. Bij de kinderboerderij is een hoogstamboomgaard. Ook de achterliggende landerijen zijn ingericht zoals rond 1900 gebruikelijk was.

Hier staat ook het geboortehuis van pater Gerlachus van den Elsen (1853 tot 1925), grondlegger van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (nu ZLTO) en van vele boerencoöperaties. Het appelras Pater van den Elzen is naar deze pater genoemd (gewonnen in 1934 in Bergeyk).

Pandelaar 106, 5421 NJ Gemert
<http://www.boerenbondsmuseum.nl/>

Boomkwekerijmuseum Boskoop (ZH)

Het boomkwekerijmuseum geeft u een beeld van de geschiedenis van de boomkwekerij. Er is een vaste tentoonstelling met originele voorwerpen, foto's en documenten over de ontwikkeling van de boomkwekerij vanaf de middeleeuwen tot de hedendaagse moderne sierteelt. De boomkwekerswoning die aan het museum grenst, geeft nauwgezet weer hoe een boomkwekersgezin rond 1900 woonde en leefde onder omstandigheden die tegenwoordig nauwelijks voor te stellen zijn. In de museumkwekerij krijgt de bezoeker de bomen en planten te zien die in de loop van vijf eeuwen ertoe hebben bijgedragen dat Boskoop zich kon ontwikkelen

Historische Tuin Lent (Gld).

Boomkwekerijmuseum Boskoop (ZH).

tot het belangrijkste boomkwekerijcentrum. Er staan o.a. oude appel- en perenrassen, treurbomen, azalea's, aardbeienplanten, oude rozensoorten en in mooie vormen geknipte buxussen. In de tuin is te zien hoe de bomen en planten rond 1900 werden vermeerderd en gekweekt.

De grote bibliotheek is alleen toegankelijk onder begeleiding van een van de bestuursleden. Een verzoek hiertoe kan schriftelijk, met vermelding van de reden, worden ingediend bij het museumbestuur.

Reijerskoop 54, 2771 BR Boskoop
Tel: 0172 217756
www.boomkwekerijmuseum.nl

De Kruidhof te Buitenpost (Fr)

De botanische tuin Fryslân is een openluchtmuseum met een grote variatie aan planten- en kruidencollecties. Naast een grote Geneeskruidentuin zijn er op 3,5 hectare 16 thematuinen aangelegd, waaronder een bijzondere Fruithof met 80 bomen van bijzondere fruitrassen.

Open: 7 apr t/m 26 okt. Di-za 10.00-17.00 uur, zo 12.00-17.00 uur.

Entree (onder voorbehoud): volw. € 4,50; kind 0-4 gratis; kind 5-12 € 2,-; 65+/groepen (v.a. 15 pers) € 3,25; Museumjaarkaart gratis; rondleiding in overleg.

Schoolstraat 29b, Buitenpost
Tel. 0511-541253

Historische Tuinderij 'de lentse warmoezenier' (Gld)

De Historische Tuin Lent is een uniek plekje in Lent waar de bezoeker kan ervaren hoe de

vroegere 'warmoezeniers' teelden. Tegenwoordig zijn er nog veel bijzondere fruitrassen en echte Lentse groenten te vinden. Een warmoezenier zorgde ervoor dat er zo veel mogelijk, gespreid door het jaar heen, producten te telen waren die dan verkocht werden op de markt in Nijmegen of Arnhem. Er werd ook aan huis verkocht. Tot in de jaren 50 bood de warmoezenij een typische manier van leven en werken aan de tuindersfamilies.

Nog steeds wordt er op de tuin gekweekt. En de medewerkers proberen ook het hele seizoen producten te telen. De tuin bestaat uit een bakkenplek met onder andere aardbeien, kruiden, Lentse komkommer, allerlei kolen, sla en prei, de boomgaard, met pruimen, appels, peren, kersen en kweeperen en een gedeelte met kleinfruit waar ook de druivenkas staat. Daarnaast is er een bijenstal, een dierenweide en natuurlijk het museum. In het museum kan men ervaren hoe de bewoners in Lent en omstreken leefden. Ook zijn er archeologische vondsten te bewonderen.

Openingstijden ma-vr: 9.00-12.00 uur en 14.00-17.00 uur.

Griftdijk Noord 11, 6663 AA Lent

Historische Tuin Aalsmeer (NH)

Doelstelling van de Historische Tuin is het in stand houden van vroeger geteelde gewassen en vroegere opstanden, het bewaren van oude teeltwijzen en het verzamelen van documenten, voorwerpen en materialen die uit het tuinbouwhistorisch oogpunt vooral voor Aalsmeer van belang zijn. Bij de opzet en inrichting van de Historische Tuin staat de historische waarde voorop en worden de teeltmethodes en cul-

Kruidhof Buitenpost (Fr).

tuurvormen uit vroeger tijden getoond. De Historische Tuin is beroemd om zijn collectie oude rozen, waarbij vooral de geur nog aanwezig is. Verder is er een uitgebreide seringencollectie en een collectie oude fruitrassen waarin als bezienswaardigheid een perenboom mezt 13 soorten peren. Bezoekers in het voorjaar kunnen in de kas nog bloeiende seringentakken aantreffen. Een teelt waarmee Aalsmeer vroeger beroemd was in de gehele wereld. Ook is er een oude veilingklok. Tijdens het seizoen kunnen iedere laatste zaterdag van de maand om 15.00 uur door de bezoekers bloemen en planten gekocht worden op de klok.

Open: 19 apr t/m 11 okt. Di-vr: 10.00-16.30 uur, za en zo: 13.30-16.30 uur.

Entree: € 3,50 p.p., kinderen € 1,75; met museumkaart gratis.

Praamplein 1 / Uiterweg 32, 1431 AN Aalsmeer
Telefoon: 0297-322562
www.htaalsmeer.org

Infocentrum IJssel Den Nul (Ov)

Dit toeristisch infocentrum geeft informatie over natuur, water en cultuurhistorie in de streek rondom Olst en Wijhe. De fruitteelt in de IJsselstreek is hiervan een onderdeel. Er is een hoogstamfruitboomgaard aangeplant met authentieke rassen.

Open: dagelijks 10.00-17.00 uur. Toegang gratis.

Rijksstraatweg 109
8121 SR Den Nul
(0570) 745040

Historische Tuin Aalsmeer (NH).

Stichting 'It Griene Nêst' (Fr)

In juli 2004 werd de Stichting 'Fruit Yn Fryslân' in het leven geroepen. Het bestuur bestaat uit een groep liefhebbers van oude fruitsoorten die het aan het hart gaat dat zoveel rassen appels, peren, pruimen en ander fruit verloren dreigen te gaan. De doelstelling van de stichting is dan ook die teloorgang zoveel mogelijk te voorkomen. Een collectie met o.a. oude Friese fruitrassen is ondergebracht in de boomgaard van 'It Griene Nêst'. Deze stichting beheert een combinatie van een zorgboerderij en een kenniscentrum voor zeldzame of oorspronkelijke Friese of met Fryslân verbonden dieren-, planten- en fruitrassen. Hoogstammen hebben alle een plek gekregen in de fruihof, die als boomgaard voor demonstratiedoeleinden bij It Griene Nêst is ingericht. Verder is op It Griene Nêst een aantal ondernemingen gevestigd: Ariëlla, biologische groente- en fruitkwekerij met winkel en theeschenkerij, blauwebessenteeltbedrijf De Boskei en fruit- en plantgoedkwekerij De Noardewyn.

Bezoek: De winkel en kwekerijen zijn tijdens hun openingstijden te bezoeken. Vrij rondkijken op It Griene Nêst kan alleen tijdens de themadagen, vanwege de zorgboerderij. Voor groepen worden op aanvraag rondleidingen verzorgd.

Bosweg 1a, 9262 SX Suameer
Tel. 0511 481 316
www.grienenest.nl

Streekhistorisch Museum Tweestromenland (Gld)

Maas en Waal heeft een lange en respectabele traditie op fruitteeltgebied. Zowel wat betreft hard als zacht fruit. Lokaal zijn rassen ontwik-

Infocentrum Den Nul (Ov).

keld die nu in de vergetelheid dreigen te raken: de uit Winssen afkomstige Haneman en de in Altforst door Piet de Sonnaville veredelde Karmijn. Meer appel- en perenrassen zijn in het museum te (her)ontdekken en te proeven.

Pastoor Zijlmansstraat 3
6658 EE Beneden-Leeuwen
www.museumtweestromenland.nl

Westlands Museum (ZH)

In het museum wordt de Westlandse geschiedenis behandeld van prehistorie tot heden. Extra aandacht gaat uit naar de ontwikkeling van de (glas)tuinbouw. Aan bod komen o.a. de verschillende tuinbouwteelten, de belangrijkste typen kassen en het veilingsysteem. Bij het museum bevindt zich een historische tuin, waarin een reconstructie is gemaakt met origineel materiaal van een Westlands tuinbouwbedrijf uit vroeger tijd. In de historische tuin worden op ouderwetse wijze producten gekweekt die vroeger veel voorkwamen in het Westland, zoals druiven, perziken, pruimen en asperges.

Entree: Volwassenen: € 4,00, kinderen 0 t/m 5: gratis, kinderen 6 t/m 18: € 1,50, 65+: € 3,50, CJP: € 1,50.

Middel Broekweg 154, 2675 KL Honselersdijk
Telefoon: 0174-621084
E-mail: info@westlandsmuseum.nl

Flipje en Streekmuseum Tiel (Gelderland)

In dit historische pand aan de Waal vindt u het nostalgische verhaal van het fruitbaasje Flipje en zijn vriendjes. Bijna alles in dit museum heeft te maken met eten en voedselbereiding. Van onze verre voorouders in de prehistorie tot de freule in de stijlkamer die u de geheimen vertelt van haar slanke lijn. Kinderen komen volop aan hun trekken in dit museum: er is van alles te doen en te beleven.

Open: di-vr 13.30-17.00 uur, za-zo 13.30-16.30 uur. Entree: € 4,50, 0-16 jaar: € 1,50.

Plein 48, 4001 LJ Tiel
www.streekmuseumtiel.nl

Oude moerbeï, Ossendrecht Trambaan, zwarte moerbeï.

Fruitschuur het 'Appelhuis' in Simpelveld.

Fruitschuren, Andelst.

Fruitschuur, Dussen.

Museumboerderijen met boomgaarden

Groningen

Museumboerderij Hermans Dijkstra

Reinste Abdenaweg 1, 9681 BC Midwolda
19e-eeuwse herenboerderij in zg. chaletstijl met slingertuin. In de beplanting van deze tuin is een aantal fruitbomen van oude rassen opgenomen.

Museumboerderij Welgelegen

Wierde 40, 9965 TB Leens
Tussen de borg Verhildersum en de boerderij ligt een grote hoogstamboomgaard met oude appel-, peren- en pruimenrassen. Vrij toegang.

Cazemier-boerderij

Hoofdstraat 27, 9356 AT Tolbert
Dorpshuis en streekmuseum. Stolpboerderij uit 1875 met oudere delen. Het oudste gebint dateert uit 1607. Voor de voorgevel 3 zeer oude perenbomen. Naast de boerderij een jonge boomgaard. Het erf is vrij toegankelijk.

Museumboerderij Hermans Dijkstra,
Midwolda (Gr).

De Karstenhoeve, Ruinerwold (Dr).

Drenthe

De Wemme, Cultuurhistorisch streek-en handkarrenmuseum

Burgemeester Tonckensstraat 49,
7921 KB Zuidwolde
In de boomgaard komt ieder jaar een nieuwe beeldenexpositie.
Museumboerderij De Karstenhoeve
Dr. Larijweg 21, 7961 NL Ruinerwold
Historische boerderij met fruitbomen op het erf.

Overijssel

Openluchtmuseum Ootmarsum

Smithuisstraat 2, 7631 GH Ootmarsum
Op het terrein een aantal opstallen, waaronder boerderijtje Heinenboer met een jong boomgaardje.

Museumboerderij Erf 29

Heultjesweg 31, 8267 AH Kampereiland
19e-eeuwse boerderij op terp waarop boomgaard met oude fruitrassen.

Heinenboer, Ootmarsum (Ov).

Boerderijmuseum de Lebbenbrugge

Lebbenbruggedijk 25, 7271 SB Borculo
Oude boomgaard bij middeleeuws jachthuis,
later boerderij.

Veluws Streekmuseum Hagedoornsplaatse

Ledderweg 11, 8161 SZ Epe
Erf met boomgaard.

Utrecht

Gelderland

Museum Mariahoeve

Streek- en stadshistorische collectie
Kiefveldersteeg 11, 3882 RG Putten
Klein openluchtmuseum rondom Veluws
boerderijtje. Compleet met moestuin,
boomgaard, knollenveld en paddenpoel.

Museum Smedekinck

Pluimersdijk 5, 7021 HW Zelhem
Boomgaard met oude fruitrassen.

Boerderijmuseum Erve Hofman

Hofmanstraat 2, 7447 AS Hellendoorn
Appelhof.

Boerderijmuseum De Bovenstreek

Bovenstraatweg 10-1, 8096 PE Oldebroek
Boomgaard met oude fruitrassen.

Agrarisch Museum De Lage Hof

Kasteelsestraat 5, 6611 KA Overasselt
Kleine boomgaard rechts van de boerderij.

Museumboerderij Den Tip

Merkenhorststraat 2, 6674 AH Herveld
Rondom de boerderij ligt een mooie tuin, met
veel fruitbomen.

Den Tip, Herveld (Gld).

Museumboerderij Hoeve de Beek, fam. Van Grol

Brinkkanterweg 23, 3931 PJ Woudenberg
Particuliere museumboerderij, is tevens
museum. Op het erf een wagenschuur en een
aantal hoogstamfruitbomen.

Boerderij het Gagelgat

Birkstraat 107, 3768 HD Soest
Op het erf opnieuw aangelegde moestuin en
fruitboomgaard weer aangelegd. Entree gratis.

Warsenhoeck

Streek- en stadshistorische collectie
Geinoord 11, 3432 PE Nieuwegein
Achter de monumentale boerderij is een groot
zg. natuurkwartier ingericht waarin een grote
perenboomgaard van 1 hectare met 200
hoogstamperen is opgenomen.

Hoeve de Beek, Woudenberg (Ut).

Noord-Holland

Agrarisch museum Westerhem

Rijn Middelburgstraat 1, 1462 NV Middenbeemster Museum in stolpboerderij uit 1877. Op het erf met boomgaard, onderhouden door POM Noord-Holland.

Museumboerderij Westfrisia

Koningspade 31, 1718 MP Hoogwoud
Hoogstamboomgaard met oude fruitrassen.

De koperen knop,
Hardinxveld-Giessendam (ZH).

Zuid-Holland

Openluchtmuseum De Duinhuisjes

Duinstraat 18, 3235 NK Rockanje
Op het terrein vier originele duinboerderijtjes, op het terrein staan fruitbomen die van oudsher op Voorne thuishoren.

Museum De koperen knop

Binnendams 6,
3373 AD Hardinxveld-Giessendam
17e-eeuwse boerderij van het hallehuistype.
Hoogstamboomgaard met oude fruitrassen en klein fruit.

Streekmuseum Krimpenerwaard

Ijsseldijk 312, 2922 BM Krimpen aan den IJssel
Notenboomgaard.

Noord-Brabant

Meerijische Museumboerderij

Meerstraat 28, 5473 VX Heeswijk-Dinther
Erf met boomgaard.

Streekmuseum De Acht Zaligheden

Kapelweg 2, 5521 JJ Eersel
Oude boerderij met boomgaard met oude fruitrassen.

Zeeland

Streek- en landbouwmuseum Goemanszorg

Molenweg 3, 4315 CE Dreischor
Erf met hoogstamfruitbomen.

Limburg

Limburgs Openluchtmuseum Eynderhoof

Milderspaat 1, 6034 PL Nederweert
Erf met hoogstamfruitbomen.

Duinhuisje Rockanje (ZH).

Streekmuseum Krimpenerwaard (ZH).

Fruitschuur, Wemeldinge.

Fruitschuur, Veldstraat 57, Zetten_.

Fruitschuur, Neerijnen
historische foto.

Buurtboomgaarden

Er ontstaan de laatste jaren overal in ons land initiatieven om een stukje gemeenschappelijk groen te creëren voor de buurt. Zoals buurtmoestuinen en buurtboomgaarden, die door bewoners en hun kinderen gezamenlijk worden aangelegd en onderhouden. De oogst wordt vervolgens eerlijk verdeeld. Het gaat soms om bestaande stukken grond bij een stads- of dorpsuitbreiding, soms worden ze nieuw in een park of weide aangelegd.

Een eerste inventarisatie van buurtboomgaarden, gemaakt door de Bomenstichting, is in 2011 verschenen. Deze is op internet te downloaden. Zie: www.innovatienetwerk.org/nl/bibliotheek/rapporten/498/Buurtboomgaarden InventarisatieBomenstichting.

Het is (gelukkig) ondoenlijk om een uitgebreide inventarisatie te maken van de vele buurtboomgaarden die er zijn. Daarvoor zijn er te veel en hun aantal groeit nog steeds. Meestal is hun ligging alleen bekend in de buurt of in de gemeente waar ze liggen. Sommige boomgaarden hebben een actieve club vrijwilligers die een website met informatie over hun boomgaard hebben gemaakt (bv. Hordenboomgaard te Wijk bij Duurstede, Boomgaard Acht te Woensel bij Eindhoven, 't Appelhof in de wijk Ripperda in Winsum, de Stadsboomgaard in Zutphen). Zie ook het artikel over bijzondere boomgaarden elders in dit nummer. Aan deze boomgaarden zijn in vorige nummers van Pomospost artikelen gewijd.

De provinciale stichtingen Landschapsbeheer stimuleren de aanleg en het onderhoud van buurtboomgaarden. Vooral Landschapsbeheer Zeeland en de Zuid-Limburgse landschapsorganisatie IKL (Instandhouding Kleine Landschapselementen) zijn zeer actief.

Zo zijn er alleen al rond de dorpen en boerderijen in het oostelijke deel van Zuid-Limburg en het Centraal Plateau maar liefst ongeveer 300 boomgaarden aangeplant in huisweiden bij boeren, burgers en buitenlui. In de gemeenten Nuth, Beek, Meersen, Voerendaal en Valkenburg werden 115 boomgaarden geplant. In het gebied Mergelland-Oost werden 180 nieuwe boomgaarden geplant. Een flink aantal van deze boomgaarden zijn vrij te bezoeken buurtboomgaarden.

In Zeeland zijn (en worden nog) collectieboomgaarden aangeplant in: Clinge, Sint Jansteen, Heikant, Koewacht, Westdorpe, Schapenbout, Nieuwvliet en Groede. Deze boomgaarden zijn als buurtboomgaarden toegankelijk.

Enkele buurtboomgaarden

Hordenboomgaard (ZH)

De gemeente Wijk bij Duurstede kocht in 1972 de Hordenboomgaard, van de RK parochie van de heiligen Petrus en Paulus in Cothen, met de bedoeling dat er een woonwijk gebouwd zou worden met stadspark. Adriaan Dikker richtte, met nog negen anderen, de werkgroep Hoogstamfruitbomen op. Na overleg met de gemeente is toen besloten de boomgaard, met 120 Goudreinetten en 9 James Grieses, te bewaren en als geheel op te nemen in het stadspark. De werkgroep was verantwoordelijk voor het onderhoud, het beheer en de pluk van deze unieke hoogstamboomgaard op ca. 1,2 ha oppervlakte. Het is natuurlijk een enorme klus zo'n boomgaard te onderhouden. Behalve veel snoeiwerk is er ook nog de oogstverwerking. De hoogstambomen, geplant in 1945, zijn al behoorlijk op leeftijd en de opbrengst is dan ook niet meer zoals in de beginjaren. Maar appelhoogstambomen kunnen, bij de juiste behandeling, meer dan 80 jaar oud worden. Het is dus nog de moeite waard om de boomgaard zo goed mogelijk te beheren. Ook al vanwege de vele vogels die er voorkomen. Inmiddels wordt de boom-

gaard beheerd door de stichting Hordenboomgaard, die met veel vrijwilligers het onderhoud verzorgt.

Vrij toegang.

Friese Steen 88, 3961 XK Wijk bij Duurstede

Boomgaard Acht te Woensel (NB)

De hoogstamboomgaard maakte oorspronkelijk deel uit van het grondgebied van een langgevelboerderij die in 1912 is gebouwd door Hannes Luytelaar. De boerderij werd tot ongeveer 1980 door deze familie bewoond, waarna boerderij en boomgaard werden opgekocht door de gemeente Eindhoven. De boerderij is in 1983 verbouwd tot restaurant De Luytervelde, met in de tuin nog enkele van de oorspronkelijke noten- en kastanjabomen. De oude boomgaard wordt nu onderhouden door de Stichting Werkgroep Boomgaard Acht. In de boomgaard is een grote verscheidenheid aan fruitrassen te vinden. Er staan diverse oude rassen waaronder de Sterappel, de Notarisappel en de Bellefleur.

Fruittuinen Hoofddorp (NH)

In het centrum van Hoofddorp, nabij het raadhuis, ligt een openbare boomgaard met een natuurstrook van 200 x 20 m. De Fruittuinen was een oude proeftuin voor appelbomen. Hier werd getest welke soorten en welke snoeivormen op deze grond de meeste opbrengst boden. Ingeplante soorten waren destijds hele moderne rassen als de Golden Delicious en de Cox's Orange Pippin. Sinds de gemeente De Fruittuinen heeft opgekocht zijn de appels in principe vrij op te rapen en te plukken voor elke burger. De strook is ingericht door een groep bewoners van De Fruittuinen in samenwerking met De Heimanshof. Door intensief beheer staat deze strook in voorjaar en zomer vol met orchideeën, grote ratelaar, boslathyrus, kattenstaart en tal van andere wilde bloemen. Op deze bloemenwielde komen niet alleen wandelaars af, maar ook een groot aantal insecten, amfibieën en andere diersoorten. De oude, nu voor recreatie gebruikte, boomgaard won de Architectuurprijs 2006 van Noord-Holland als 'mooiste object in de openbare buitenruimte of landschap'. Het oordeel van de jury luidde: een zeer mooi, puur, ongeschonden landschap. Op twee manieren van historisch belang: als enclave van rust en schoonheid in het verstedelijkende Hoofddorp en als oude boomgaard met vrijstaande hoge bomen die in moderne kwekerijen niet meer gebruikt worden.

't Appelhof te Winsum (Gr)

De boomgaard 't Appelhof is gelegen midden in de nu bebouwde kom van Winsum aan de oostzijde van het station. Hij wordt omsloten door de wijk Ripperda en wordt aan de zuidzijde begrensd door de voormalige boerderij Ripperda, nu Ripperdaheerd. Het huidige gebied van 't Appelhof is een restant van de voormalige grote productieboomgaard van onder andere de familie Harssema. Bij de bouw van de wijk Ripperda in 1975 ging een deel van de boomgaard verloren. Slechts het huidige deel ter grootte van circa 1 hectare bleef over. Ongeveer 90 bomen telt de huidige boomgaard; in de loop der jaren is een deel van de (te) oude bomen vervangen door jonge aanplant hoogstamfruitbomen. Zo werden de appelsoorten uitgebreid met o.a. Zoete Pippeling, Dijkman zoet en Yellow Transparent. De nog resterende oude bomen variëren in leeftijd tussen 40 en 75 jaar; een enkele is zelfs nog ouder.

Stadsboomgaard Zutphen (Ov)

De Stadsboomgaard Zutphen bevindt zich aan de rand van de Zutphense binnenstad aan het Bongerdspad. De boomgaard bevat tientallen oude fruitrassen waarvan sommige nog maar sporadisch voorkomen in Nederland. De boomgaard is in 2012 in ere hersteld door de

herplant van 27 bomen en telt nu 45 fruitbomen. Het gehele initiatief tot herstel van de boomgaard en het geven van bekendheid eraan wordt gedaan door goedwillende inwoners van Zutphen. De boomgaard is een toeristische plek: van april-oktober varen de fluisterboten erlangs. De langeafstandswandelroute Graafschapspad loopt erdoorheen en de fietsroute Berkelroute van Zutphen naar Lochem ook. De stadsboomgaard in Zutphen is gemeentelijk monument.

D'n boomgaard in Hilvarenbeek (NB)

Aan de dorpsrand van Hilvarenbeek ligt een halfstamboomgaard uit de jaren 50 van de vorige eeuw, als een groene oase tussen stedelijk en landbouwgebied. Door zeer extensief beheer is hier sprake van een hoge biodiversiteitswaarde. In de boomgaard zijn uitgevallen bomen vervangen door jonge hoogstambomen. Daarbij is de plantafstand vergroot (12 m tussen de rijen in plaats van 8 m) en kwamen de jonge bomen steeds in 'verse' grond te staan. Bij de keuze van de nieuwe bomen is gekozen voor streekiegent rassen en een gespreide bloeitijd om een hoge biodiversiteitswaarde mee te geven.

Park Meezenbroek (Lb)

In de wijk Meezenbroek te Heerlen ligt aan de rand van het park van het voormalige kasteel Meezenbroek, een vrij toegankelijke oude boomgaard.

Kasteellaan 1, Heerlen

Buurtboomgaard Kasteellaan, Heerlen.

Boomgaard bij fort De Klop in de wijk Overvecht te Utrecht (Ut)

In het natuurgebied bij Fort aan de Klop ligt een oude fruitboomgaard. Het gebied tussen de Gageldijk en de Vecht bestond oorspronkelijk grotendeels uit grasland met hier en daar een boerderij. Bij deze boerderijen had men vaak een fruitboomgaard. Een van deze gaarden is bij de latere aanleg van de wijk Overvecht gespaard gebleven en opgenomen in het groengebied rond Fort aan de Klop. Jarenlang heeft de boomgaard er nogal vergeten bijgelegen, terwijl het groen eromheen zich spontaan ontwikkelde tot een gevarieerd natuurgebied. Het onderhoud wordt nu uitgevoerd door een snoeiploeg van Landschap Erfgoed, een vaste ploeg vrijwilligers die overal in het landelijk gebied actief is.

De boomgaard is als volgt te bereiken. Met GVVU-buslijn 6 of 36 kunt u uitstappen bij halte J.M. de Muinck Keizerlaan. Vervolgens gaat u de Vecht over, richting de 1e Polderweg. Na de brug gaat u rechtsaf en vervolgens de eerste links, de 1e Polderweg op. Statige populieren aan beide zijden van de weg begeleiden u naar Fort aan de Klop. Een houten bruggetje leidt naar boomgaard De Klop.

Winklerlaan 151, Utrecht.

Nieuwe buurtboomgaard Von Weberhof, Zwolle (Ov)

Aan de Von Weberhof in de Muziekwijk van Holtenbroek is in april 2014 een start gemaakt met een boomgaard. Een van de initiatiefnemende bewoners, Rana Berends, heeft als eerste een fruitboom geplant.

De boomgaard is een bewonersparticipatieproject van de gemeente Zwolle. Het werd mogelijk gemaakt doordat het project Mens en Milieuvriendelijk Wonen 'De Nooten', samen met buurtbewoners, de boomgaard wilde aanplanten en onderhouden. Marten Pelleboer van de Noordelijke Pomologische Vereniging heeft de bewoners geadviseerd bij het maken van de keuze voor de soorten fruitbomen. Onder zijn toezicht oog en met plantadvies van een medewerker van de ROVA (gemeente Zwolle) hebben zo'n twintig enthousiaste bewoners, jong en oud, de bomen in de grond gezet.

De volgende rassen zijn geplant:

Appels: A1 Glorie van Holland, A2 Notarisappel: A3 Sterappel, A4 Prinsesse Noble op onderstam MM106, A5 Ananas Reinette, A6 Zoete Kroon, A7 Reinette de Canada Grise.
Pruimen: PR1 Anna Späth, PR2 Monsieur Hâtif, PR3 Opal.
Peren: P1 Beurré Hardy, P2 Légipont, P3 Soldat Laboureur en P4 Winterjan/Kleipeer.

Deze fruitbomen zijn geleverd door de biologische boomkwekerij De Baggelhof uit Terheijl.

Fruitbomen in IJsselstein (Ut)

Her en der heeft de gemeente fruitbomen in het openbaar groen opgenomen. Ze zijn onderdeel van Eetbaar Groen. De opbrengst is voor de inwoners.

- Achterveld (wijk): boomgaard met lengte van 400 meter.
- Baronieweg: een rij peren, overgebleven van een boomgaard en appelbomen.
- Baronieweg (Hogebiezenpark): fruitbomenpark.
- Bloesempad: hoogstamappels, kleine boomgaardjes met diverse soorten.
- Dissel: lange smalle boomgaard met appels en peren. Fruitstruiken.
- Ellingpad: braamstruiken, zo'n 80-100 appelboompjes.
- Gunterstein: stoofpeertje.
- Knoopstraat, J. (Hogebiezenpark): fruitbomenpark.
- Leeuwenburg: perenbomen.
- Meikerspad (Hogebiezenpark): fruitbomenpark.
- Noord IJsseldijk: peren.
- Pluto (pleintje): boomgaard met oude appelrasbomen.
- Podiumweg (Hogebiezenpark): fruitbomenpark.
- Poortmanstraat, H. (Hogebiezenpark): fruitbomenpark.
- Randdijk: oudste boomgaard binnen de bebouwde kom.
- Saturnus: boomgaard met oude hoogstammen.
- Talingweide: Ginkgo biloba (Japanse notenboom), appelboomgaardje, pruimenbomen.
- Vestingsplantsoen: kruidentuin.
- Wagenmaker: perenboomgaard.
- Wereldomroepad: 80 appelboompjes langs fiets- en voetpad.
- Zuid IJsseldijk: hoogstamboomgaardjes van appels en peren.

Buurtboomgaard Kampen (Ov)

De hoogstamboomgaard is gelegen aan de St. Nicolaasdijk te Kampen.

Jong en oud planten de eerste boom in buurtboomgaard Von Weberhof, Zwolle.